
Introducció a l'estudi de l'Àsia oriental

PID_00271361

Marta Sanz Gómez

Temps mínim de dedicació recomanat: 5 hores

Marta Sanz Gómez

L'encàrrec i la creació d'aquest recurs d'aprenentatge UOC han estat coordinats pel professor: Lluç López i Vidal (2020)

Primera edició: febrer 2020
© Marta Sanz Gómez
Tots els drets reservats
© d'aquesta edició, FUOC, 2020
Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona
Realització editorial: FUOC

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars dels drets.

Índex

Objectius	5
1. Els estudis d'àrea i la disciplina de les relacions internacionals	7
2. Aproximacions paradigmàtiques a la zona	12
2.1. La visió xinesa de les relacions internacionals	13
2.2. El Japó	18
3. Aproximació a l'estudi de l'Àsia oriental	22
3.1. L'àrea geogràfica de l'Àsia oriental	22
3.2. Aproximació cultural, econòmica i política a la regió	28
3.2.1. Aproximació a l'espai cultural de l'Àsia oriental: una regió diversa	29
3.2.2. Aproximació a l'espai econòmic de l'Àsia oriental: una regió, diferents velocitats	39
3.2.3. Aproximació a l'espai polític de l'Àsia oriental: un laboratori de règims	47
Exercicis d'autoavaluació	57
Solucionari	60
Bibliografia	61

Objectius

Al final del mòdul, els estudiants podran ser capaços de:

- 1.** Conèixer i comprendre la política i les relacions internacionals de l'Àsia oriental.
- 2.** Conèixer la història, els valors, les creences i les ideologies de l'Àsia oriental per comprendre i valorar críticament temes socials, fenòmens i processos relacionats amb la regió.
- 3.** Comparar i valorar críticament els diferents entorns socials en l'àmbit de l'Àsia oriental.
- 4.** Aprehendre i analitzar els impactes del procés de globalització als sistemes polítics domèstics, i al comportament dels actors polítics i els ciutadans.
- 5.** Relacionar i vincular les teories i els paradigmes de la disciplina de les relacions internacionals a la regió de l'Àsia oriental.
- 6.** Explicar les característiques de cadascun dels subsistemes regionals estudiats, les traces de canvi i de continuïtat en clau històrica i comparada, així com el paper que tenen els diversos actors estatals i no estatals en cada subsistema.

1. Els estudis d'àrea i la disciplina de les relacions internacionals

Les anàlisis sobre les relacions internacionals a la zona de l'Àsia oriental han tendit a emmarcar-se dins del ventall conformat pels anomenats **estudis d'àrea**. Ara bé, abans d'estudiar aquesta zona geogràfica, convé plantejar-se algunes qüestions bàsiques però que resulten fonamentals per a qualsevol diàleg entre els estudis d'àrea i la disciplina de les relacions internacionals. Per què hi ha especialitats en les relacions internacionals que divideixen el món en diferents àrees o subregions? Es tracta d'estudis que cal emmarcar dins de la ciència política o són, al contrari, una disciplina independent? Per donar resposta a aquestes dues qüestions presentarem el debat actual sobre la qüestió i explorar les maneres en què un coneixement geogràfic concret es pot incorporar o no en els marcs analítics generals d'una disciplina com la de les relacions internacionals.

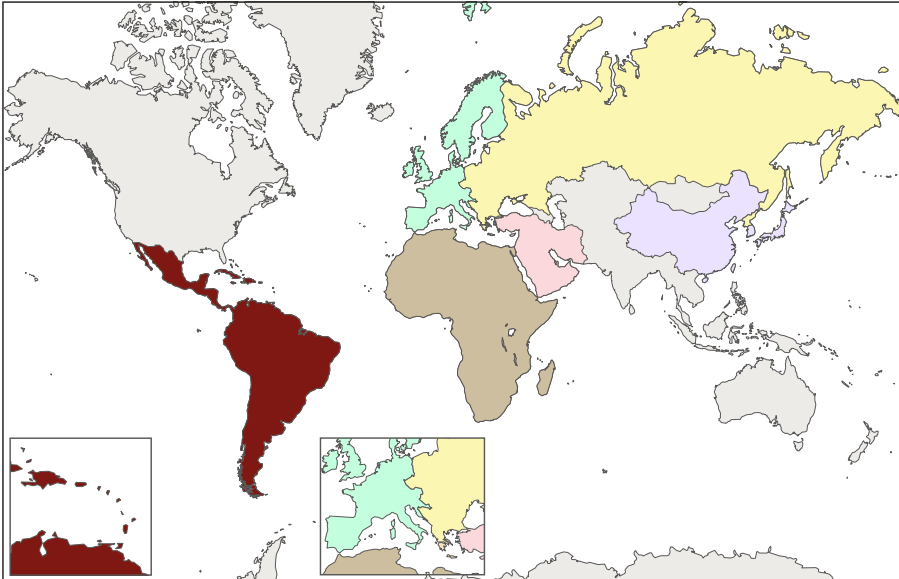
En primer lloc, la **visió tradicionalista** afirma que els estudis d'àrea (de l'anglès *area studies* o *regional studies*, i de l'alemany *Regionalwissenschaft*) són una disciplina independent de la ciència política i/o de les relacions internacionals que s'encarrega d'analitzar un país, una zona o una regió des d'un punt de vista sociopolític, cultural, històric, lingüístic, i des d'un vessant interdisciplinari. En aquest sentit, es tracta d'estudis tant de tipus cultural com social dins els quals s'insereixen altres disciplines com la història, la sociologia, la ciència política, la literatura o les relacions internacionals, per anomenar-ne només algunes.

Els primers estudis d'àrea aparegueren als Estats Units després de la Segona Guerra Mundial com a conseqüència de la demanda que hi havia per part del govern del país d'entendre les àrees o zones geogràfiques amb les quals la Guerra Freda hauria de fer front, especialment un cop s'inicià el conflicte amb la Unió Soviètica, i l'hemisferi sud es començà a descolonitzar. Les principals universitats nord-americanes com la Universitat de Harvard, la Universitat de Columbia o Yale, van començar a crear departaments especialitzats en estudis anomenats de sinologia, europeus, nord-americans, japonologia, islàmics o africans, per posar només uns exemples. Un cop establerts els estudis a les universitats nord-americanes, també les universitats europees van desenvolupar des de l'inici de la Guerra Freda estudis d'àrea, principalment a països amb tradició colonial com ara el Regne Unit, França, Bèlgica o Alemanya.

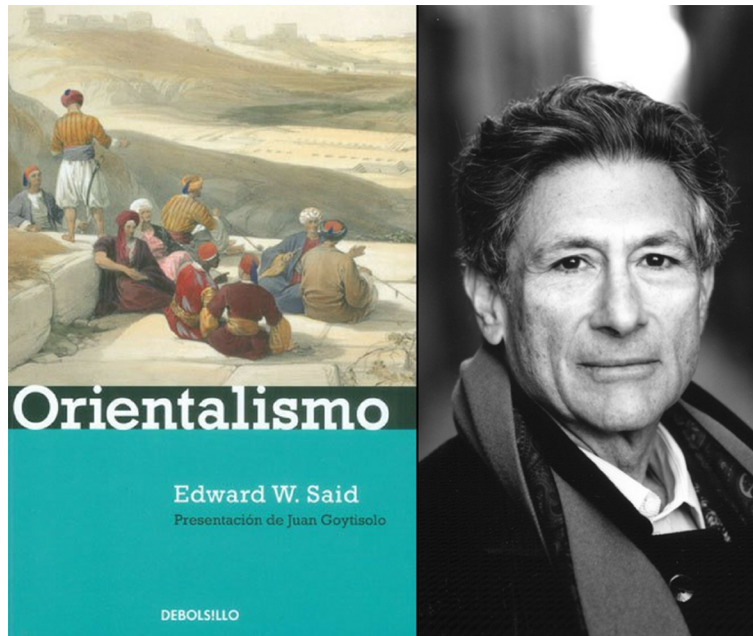
Aquesta visió tradicionalista dels estudis d'àrea ha estat qüestionada per alguns **autors universalistes** reticents a compartimentar el coneixement en àrees geogràfiques, argüint que la globalització (capitalista) ha comportat l'eliminació de les fronteres, una creixent homogeneïtzació cultural i la fi de l'especialitat geogràfica com a àrea del coneixement que requereix una diferenciació teòrica significativa. Una part d'aquests autors universalistes asseguren que els mèto-

des i els conceptes clàssics de la disciplina occidental (agent/estructura, processos d'integració, equilibri de poder...) poden també aplicar-se als diferents ordres regionals, ja sigui el d'Àsia oriental, l'Orient Mitjà o l'Amèrica Llatina. Així, per aquells que defensen una visió universalista, l'ordre regional asiàtic suposa un exemple *n* i cada un d'aquests exemples reforça la teoria general de la disciplina de les relacions internacionals.

Mapa de zones

Una de les principals crítiques als estudis d'àrea ha estat narrada al llibre d'Edward Saïd, *Orientalisme* (1978), en què l'autor palestí qüestiona la construcció del concepte Orient realitzada des d'Occident. Per a Saïd, els estudis d'àrea formen l'engranatge que permet a Occident projectar una imatge construïda, estereotipada i condescendent d'Orient. Només redefinint l'objecte d'estudi d'aquestes societats no-occidentals podrem escapar d'aquesta estructura del coneixement que perpetua el domini d'Occident envers Orient.

Portada del llibre *Orientalisme*, d'Edward Saïd

Per la seva banda, els autors que defensen l'excelsitud i la necessitat d'estudiar les zones geogràfiques del planeta han respost a aquestes crítiques arguint que és impossible aplicar una única pauta d'anàlisi a totes les regions, i defensen que avui dia és més necessari que mai entendre les característiques distintives de cada subsistema mitjançant marcs analítics específics.

La disputa entre la **universalitat** i l'**excelsitud** en la disciplina de les relacions internacionals té lloc ja al segon gran debat de les relacions internacionals, de caràcter epistemològic, on es contraposen les visions del coneixement i les metodologies dels tradicionalistes i els *behavioristes*, juntament amb el paper de la teoria no occidental de la disciplina.

Ara bé, segons Arlene Tickner i Ole Weaver (2009), el risc de treballar amb marcs analítics que tenen sentit en determinades zones geogràfiques és que els autors que centren el seu objecte d'estudi en una zona particular, en general es mostren poc interessats a contribuir al marc analític general. Per a Tickner i Weaver, caldria que els estudis d'àrea no només centressin el seu interès en una zona particular, sinó que haurien d'enriquir la disciplina amb mètodes i perspectives diverses.

Bibliografia

Per a una anàlisi amb més profunditat, llegiu *International Relations Scholarship around the World*, de Tickner i Weaver.

Una menció especial en el ric debat sobre els estudis d'àrea mereixen els **estudis colonials**, que cal emmarcar en el tercer debat interparadigmàtic. En aquest debat els autors estructuralistes havien denunciat com algunes teories havien romàs «marginades» dins el marc analític general, per la qual cosa era necessari que s'establissin uns estudis colonials que denunciessin que les regions del tercer món es mantenen fora dels debats teòrics. Per a aquests autors, aquesta exclusió deliberada és una forma de mantenir la influència i el poder del *mainstream*.

A partir del «quart debat» s'han intensificat les crítiques a l'excessiva occidentalització de la disciplina i s'ha manifestat la necessitat de generar teoria no occidental en aquells països situats a la perifèria (Arenal i Sanahuja, 2015). Paral·lelament, en el debat neo-neo entre racionalistes i postpositivistes, els primers havien equiparat la disciplina de les relacions internacionals a les ciències naturals i afirmaren que les teories havien de ser aplicables a tot context i període històric. En canvi, per als postpositivistes, les ciències socials han de tenir un paper diferent del de les ciències naturals. És en el marc d'aquests debats que l'acadèmia asiàtica ha començat a reivindicar el seu lloc en les discussions sobre teoria, i al mateix temps, ha mostrat la seva intenció de definir més àmpliament la teorització de les relacions internacionals, tal com veurem en els propers apartats.

Cal recordar que la disciplina de les relacions internacionals ha estat marcada per quatre grans debats teòrics.

- 1) El **primer gran debat**, que tingué lloc durant els anys trenta entre els realistes i els idealistes, fou de caràcter ontològic.
- 2) El **segon gran debat**, als anys cinquanta, entre tradicionalistes i *behavioristes*, fou una discussió de tipus epistemològic.
- 3) Durant la dècada dels anys setanta s'inicià el **tercer gran debat** entre els autors estatocentristes i els pluralistes, sobre l'objecte d'estudi de la disciplina, un debat clarament ontològic.
- 4) Finalment, a finals dels anys vuitanta i principis dels noranta, es va iniciar el **quart gran debat** entre els autors racionalistes –una síntesi d'autors realistes i liberals– i els reflectivistes –entre els quals trobem aproximacions moderades, com les dels constructivistes.

Gràcies a l'aportació de les teories constructivistes dels darrers anys, la introducció de l'estudi de les *normes*, les *identitats* o la *cultura* ha ofert la possibilitat no solament de copsar el paper que tenen les idees en el sistema internacional, sinó també d'analitzar-ho com a part d'una realitat regional determinada.

Bibliografia

Sobre els estudis postcolonials vegeu el capítol 11: «Post-colonialism» de Christine Sylvester, a l'obra de John Baylis, Steve Smith i Patricia Owens, *The globalization of world politics: an introduction to international relations*.

⁽¹⁾Katzenstein, 1996.

Aquest enfocament basat en la cultura i en la identitat ha permès que aquests autors construïssin un pont d'unió entre la tradició dels estudis d'àrea i la disciplina de les relacions internacionals tant occidental com no occidental¹.

Per als autors més crítics amb la teoria occidental, el constructivisme segueix sent un projecte majorment occidentalocèntric, ja que continua negant algunes temàtiques com les colonials o l'estudi de les civilitzacions prewestfalianes a l'Àsia i l'Orient Mitjà (Hobson, 2012 i Krishna, 1993).

Com a síntesi de les idees anteriors, els autors Acharya i Buzan, a la seva obra *Global International Relations: Origins and Evolution of IR at Its Centenary* (2019), proposen la construcció d'unes **Relacions Internacionals Globals**², és a dir, una proposta acadèmica que vol defugir de la dicotomia entre la disciplina de les RRII i els estudis d'àrea, i cerca un mètode alternatiu per enriquir la disciplina. Aquesta teoria no rebutja les teories existents, sinó que busca acomodar-les a la diversitat cultural de cada regió i, a la vegada, busca «globalitzar» les teories tradicionals. Ara bé, per evitar caure en els mateixos errors que les teories occidentals, el repte passa per no centrar-se només en els països no occidentals amb més recursos (en detriment dels països més febles en termes de desenvolupament) i incorporar també aquells estats que, malgrat estar situats a la perifèria, tenen característiques culturals, polítiques i econòmiques pròpies. Es tracta, en definitiva, d'avançar cap a una disciplina que adopti una perspectiva més rica i inclusiva.

⁽²⁾En anglès *Global International Relations*.

2. Aproximacions paradigmàtiques a la zona

Com acabem de veure, alguns autors com Acharya i Buzan han qüestionat la naturalesa occidentalocèntrica de la disciplina de les relacions internacionals. Aquesta ha estat, des del seu inici l'any 1919, una subàrea feta per i per a occidentals. Els factors d'aquest predomini s'expliquen, almenys, per tres motius. En primer lloc, atès que la major part dels pensadors i dels teòrics polítics –la base teòrica de la nostra disciplina– són netament occidentals, especialment europeus, com ara Kant, Grotius, Hobbes, Maquiavel o Edward Carr. En segon lloc, i lligat amb el primer factor, la historiografia –l'altra base de la disciplina– no només ha tingut una visió europea, sinó que a més ha tendit a ignorar altres com l'africana, l'asiàtica o la llatinoamericana. Pensar i repensar la història ha estat una empresa eurocèntrica. Finalment, el desmesurat poder militar acumulat durant anys gràcies al colonialisme ha fet que Europa tingui el predomini del coneixement, i el domini també la narrativa. Aquest predomini de les teories occidentals ha produït la marginalització de les teories locals no occidentals dels diferents ordres regionals –Amèrica Llatina, Àsia oriental, Àfrica del nord...

A banda d'aquests autors que, com Buzan, han qüestionat l'eurocentrisme de la teoria de les RRII, trobem altres autors que, des d'aquesta visió occidental de les RRII, han interpretat o qüestionat la posició o contribucions de la regió d'Àsia oriental des dels paradigmes tradicionals. Sens dubte, el tema que més s'ha discutit entre els acadèmics ha estat l'ascens de la Xina i el possible canvi d'ordre regional que comportaria.

En aquest apartat el nostre objectiu és esbossar quines són les característiques principals de dues de les acadèmies més rellevants de la zona: l'acadèmia xinesa de les relacions internacionals i l'acadèmia japonesa. Amb aquest estudi es pretén no només conèixer aquestes dues particulars acadèmies i la seva relació amb la disciplina, sinó també ampliar el nostre focus de coneixement cap a altres teories, cosmovisions o *Weltanschauungen* fora dels països occidentals.

Bibliografia

Per llegir més sobre el tema, vegeu l'article de Lluc López i Vidal, Ivan González-Pujol i Ferran Pérez-Mena (2019). «Las contribuciones de la Academia china y japonesa en la teoría de las relaciones internacionales. Más allá del dominio occidental». *Revista UNISCI* (núm. 51, pàg. 331-366).

2.1. La visió xinesa de les relacions internacionals

Tot i que hi ha una gran varietat de corrents i d'escoles dins de l'acadèmia xinesa de les relacions internacionals que han promogut, des de la creació de la República Popular Xinesa, noves idees, conceptes i epistemologies derivades del pensament polític xinès, en aquest apartat ens centrarem en tres escoles que han desafiat aquesta naturalesa occidentalocèntrica de la disciplina en els darrers vint anys. Aquestes són la teoria del Tianxia (天下) de Zhao Tingyang, el realisme moral de Yan Xuetong i la teoria de la relacionalitat constructivista de Qin Yaqing.

En una primera etapa que coincideix amb el període d'obertura i reformes econòmiques de la dècada dels vuitanta, van aparèixer una sèrie de debats en el si de l'acadèmia xinesa sobre si aquests canvis econòmics podrien ser compatibles amb la revolució proletària comunista. Plantejats en uns altres termes, podia la Xina esdevenir un estat modern, sense renunciar al seu caràcter eminentment comunista? Aquests debats ja s'havien introduït en altres disciplines o àrees del coneixement, com ara l'economia o la sociologia, però els líders polítics xinesos reclamaven, ara, iniciar aquests debats en l'àmbit de la ciència política i les relacions internacionals.

Un cop els debats sobre la conveniència d'introduir teories occidentals a l'acadèmia xinesa ja s'havia produït, durant els anys noranta s'inicia una segona etapa de popularització d'autors tant realistes com liberals com ara Edward Carr, Hans Morgenthau, Kenneth Waltz, Joseph Nye o Robert Keohane per nomenar només alguns dels més rellevants. Els autors xinesos van començar, tard, a estar interessats en aquells autors realistes i liberals que havien dominat la disciplina de les relacions internacionals a Occident durant tota la Guerra Freda.

Ara bé, aquest interès tardà en els teòrics *mainstream* occidentals va anar acompanyat d'un incipient qüestionament sobre la conveniència d'adoptar, com havia fet Occident en el seu moment, aquests paradigmes *mainstream*. D'aquesta manera, alguns autors van importar la coneguda frase de Deng Xiaoping sobre el «socialisme amb característiques xineses» a l'àmbit de les relacions internacionals per parlar de «teoria de les relacions internacionals amb característiques xineses». Aquesta expressió indicava una voluntat de sinitzar la disciplina amb teories pròpiament autòctones.

Per últim, un cop entrat el segle XXI, i quan els diferents paradigmes teòrics de la disciplina –realisme, liberalisme, i progressivament constructivisme– s'havien popularitzat, es cristal·litza l'anomenada Escola Xinesa de Relacions Internacionals (中国学派, *Zhongguo Xuepai*), un terme emprat per designar un heterogeni grup de teòrics crítics amb les teories occidentals. A més, aquest nom defugia expressions més ortodoxes com la de «teoria amb característiques xineses».

Bibliografia

Per a aprofundir sobre les escoles xineses de les relacions internacionals, cal llegir l'article de Qin Yaqing i Yan Xuetong (2013). «Pensamiento chino y relaciones internacionales: dos miradas». *Revista Cidob* (núm. 100, pàg. 67-89). Qin Yaqing és el vicepresident de la Universitat d'Afers Exteriors de la Xina, a Beijing, i Yan Xuetong, degà de l'Institut de Relacions Internacionals Modernes de la Universitat de Tsinghua.

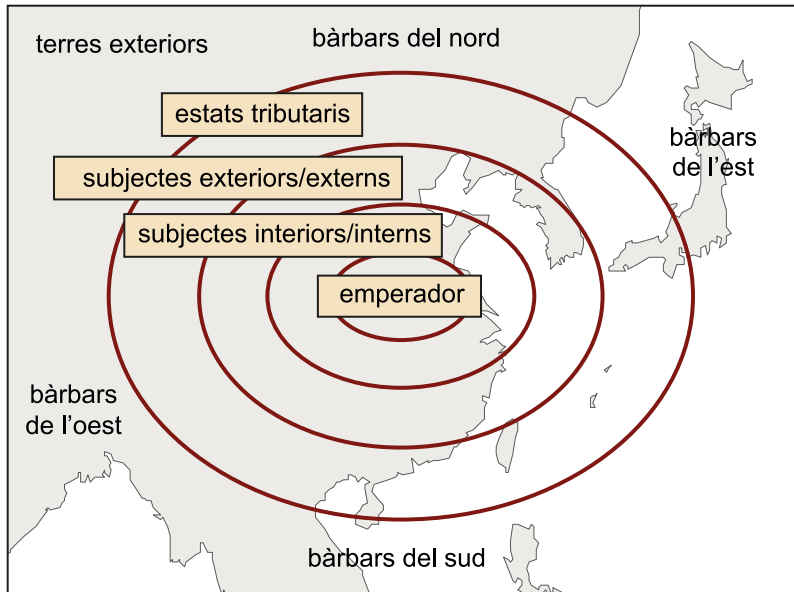
El paradigma marxista-leninista no ha deixat mai d'existir a la Xina, i hi conviu amb la resta de teories, tant occidentals com pròpiament xineses. Ara bé, entre els intel·lectuals del país, les teories marxistes no només han quedat obsoletes i relegades a l'oficialisme de Beijing, sinó que han perdut el prestigi que tenien durant el maoisme.

Malgrat la gran quantitat d'articles i llibres que hi ha sobre aquesta escola, no resulta fàcil definir-ne ni els trets bàsics, i la seva proximitat a un paradigma o un altre. Ara bé, l'Escola Xinesa es nodreix, en general, de qualsevol dels paradigmes crítics amb la teoria *mainstream* occidental, és a dir, el constructivisme, la teoria crítica, l'estructuralisme, el postcolonialisme o altres escoles pròpiament xineses com el confucianisme. En tots els autors de l'escola, procedeixin de l'aproximació que procedeixin, hi ha un qüestionament sobre els límits de les teories occidentals per analitzar, interpretar i comprendre la realitat xinesa i l'ordre regional asiàtic.

Com hem apuntat a l'inici del subapartat, ens centrarem en les tres teories més rellevants. En primer lloc, Zhao Tingyang, teòric confucià de l'acadèmia xinesa de ciències socials, ha intentat crear una teoria de les relacions internacionals basada en alguns elements tradicionals de la cultura xinesa que es remunten a la dinastia Zhou (1046-256 aC): la **teoria del Tianxia** (天下), és a dir, la teoria «tot allò que es troba sota el cel». A la *Weltanschauung* o cosmovisió xinesa hi ha diversos cercles:

- En el primer, tal com mostra la imatge, se situa l'emperador i la seva cort imperial (els «governants»).
- En un segon cercle, hi trobarem la resta de ciutadans (o «governats»), una classificació genèrica que abasta el conjunt de la societat –camperols, artesans, etc.
- En un tercer cercle, hi trobem tots aquells estats que són tributaris de l'emperador xinès, és a dir, li paguen un tribut –normalment en forma de regals– i li deuen fidelitat.
- Finalment, fora d'aquests primers cercles hi ha la resta de països, considerats per la tradició xinesa «bàrbars». Ara bé, aquest sotmetiment dels estats tributaris no es basava exclusivament en l'ús de la força sinó en l'establiment de pactes, acords i relacions harmonioses.

Cosmologia xinesa

Caràcters xinesos del concepte Tianxia

Seguint amb aquesta imatge clàssica de la cosmologia xinesa, Zhao descriu un sistema de governança global que gravita al voltant d'una potència que, igual que la Xina imperial del Tianxia, no es comporta de manera hegemònica, sinó que pretén que la resta de països acceptin el seu poder, sense necessitat d'utilitzar la força i tot mantenint l'autonomia política de la resta de potències del sistema.

Aquest discurs contemporani del Tianxia clàssic xinès ha inspirat no només els acadèmics, sinó també l'elit del Partit Comunista xinès, com els presidents Hu Jintao o Xi Jinping. El mateix Xi s'hi va referir al seu discurs d'una «*community of a common destiny for mankind*» quan va esmentar que s'havia de crear un món compartit per tothom, expressió que en xinès es tradueix per «*world truly shared by all*» (天下为公 *Tianxia wei gong*).

D'altra banda, el professor Yan Xuetong és el màxim representant de l'Escola **Tsinghua**, i és, amb diferència, l'acadèmic de les relacions internacionals més conegut fora de la Xina. Malgrat definir-se ell mateix com un autor realista, la seva principal contribució a la disciplina ha estat el que ell anomena «realisme moral», un concepte que, malgrat semblar contradictori, segons Yan combina els principis del realisme occidental amb moralisme confucianista.

Yan Xuetong i John Mearsheimer, en una conferència sobre relacions internacionals a la Universitat de Tsinghua, 2013

En el seu estudi sobre les obres dels grans clàssics xinesos (com el filòsof confucianista Xun Zi, o el legalista Han Feizi), Yan, com els realistes, identifica el poder com la base del sistema internacional. Ara bé, i a diferència dels pensadors occidentals, el poder no ha de ser exercit només en termes materials, sinó que aquest ha de contenir una «sòlida base moral», que és la que permet mantenir un ordre internacional estable. Tot i que no explica en detall com ha de ser aquesta base moral, Yan proposa aplicar estratègies tant de poder dur (*hard power*) com de poder tou (*soft power*). D'aquesta manera, la Xina podria millorar envers la comunitat internacional la seva imatge, prestigi i legitimitat. En paraules de Yan (Qin i Yan, 2013):

«Un de sol [poder tou i bla] no és suficient. Si la virtut no s'estén als febles i petits, si l'autoritat no intimida els forts i grans, si les expedicions militars no poden sotmetre "el que està sota el cel", llavors no és realista exercir l'hegemonia sobre els senyors feudals». Xun Zi.

Bibliografia

Per a una anàlisi sobre la qüestió, vegeu Jyrki Kallio: *China's new foreign: Xi Jinping's Universal by rule?*

Com a estudiós del període dels Regnes Combatents, Yan ha classificat les diferents legitimitats tal com les va identificar al segle III dC el pensador Xun Zi.

- En primer lloc, hi ha l'**autoritat compassiva**, un tipus de govern ideal en què els líders governen guanyant-se la confiança del poble gràcies a la seva visió sobre la bona moralitat i el sentit de la justícia.
- En segon lloc, hi ha l'**hegemonia**, que es tracta d'un tipus de govern en el qual s'empra la força quan és necessari per mantenir l'ordre polític. En aquest cas, la legitimitat del governant és menor que en la primera.
- Finalment, hi ha la **tirania**, una forma de govern menys desitjable i que empra la violència de manera recurrent envers els governats. Mentre l'hegemonia i la tirania fan servir el poder fort (*hard power*), l'autoritat compassiva basa la seva legitimitat no en la força sinó en la seva moralitat i justícia.

Per tant, el camí que ha de seguir la Xina és mantenir-se en un sistema internacional jeràrquic. A diferència del sistema westfalià, Yan reconeix que els estats no són iguals, sinó que es diferencien per mides, recursos, població o capacitats. Ara bé, els estats més grans tenen una responsabilitat més gran envers el sistema. En paraules de Yan, una estructura jeràrquica de poder ha d'anar acompanyada d'un conjunt de normes, valors i responsabilitats. És l'alteració d'aquesta jerarquia el que porta els països al conflicte, no l'existència mateixa de la jerarquia.

Per últim, Qin Yaging ha desenvolupat la teoria de la «relacionalitat constructivista», un enfocament que, en paraules de Qin, cerca establir un diàleg entre les teories occidentals i les xineses. D'aquesta manera, la «relacionalitat constructivista» combina el paradigma constructivista amb elements culturals xinesos, com ara la dialèctica del *yin-yang* (taoisme) o el *guanxi*, és a dir, relacions socials, identitat i idees.

Per a Qin, el taoisme ens indica que les idees, els valors o les normes de les diferents civilitzacions no han de ser necessàriament contradictòries o excloents. Més aviat, són inclusives i complementàries. Per la qual cosa, en paraules de Qin,

«Les visions i els valors tradicionals occidentals i xinesos poden constituir oposats harmoniosos, tot i diferir de manera significativa».

Aquesta visió taoista aplicada a les relacions internacionals el porta a afirmar que la governança global ha de ser una combinació entre governança occidental i xinesa (que s'anomena relacional). Pel que fa a la governança occidental,

aquesta s'ha basat, des de la creació del sistema westfalià, en unes regles i unes normes establertes en pactes que els estats s'han compromès a complir. En canvi, la governança relacional la conformen un conjunt d'acords que han de ser constantment negociats entre els membres de la comunitat internacional. Per a Qin, els estats han de saber gestionar el que ell anomena «relacions complexes en una comunitat [internacional]», per a «generar ordre, de manera que els membres es comportin d'una forma recíproca i cooperativa, sobre la base de la confiança mútua, que es desenvolupa a partir d'una entesa compartida de normes socials i moralitat humana». En definitiva, Qin afirma que es basa en quatre elements fonamentals:

- 1) La governança relacional no es basa en el «control», sinó en la «negociació» entre els seus membres.
- 2) Com a tal, aquesta governança xinesa es basa en un seguit de processos de presa de decisions dinàmica, és a dir, no estàtica. Qin alerta que la governança ha de fer front als nombrosos canvis i incerteses del sistema internacional.
- 3) En tercer lloc, per a Qin, així com entén que l'art del bon govern es basa a gestionar les relacions, mantenir l'ordre no només és una qüestió d'equilibri de poder, sinó d'**equilibrar relacions entre poders**. En definitiva, per a Qin, la governança s'aconsegueix per mitjà d'una bona coordinació i harmonització de les relacions entre els actors del sistema.
- 4) Per últim, tota relació es fonamenta en la **confiança**, i aquesta és necessària, juntament amb les normes i regles, per aconseguir una bona governança.

Tot i les diferències entre aquestes tres teories, comparteixen una idea fonamental: tracten d'abordar l'ascens (pacífic segons ells) de la Xina i proposen models que permetin l'acomodació harmoniosa del seu país en el sistema internacional.

Aquestes teories no han estat exemptes de crítica i desconfiances, tant interna –tot i que silenciada–, com de la comunitat acadèmica internacional. En el millor dels casos, es tracta de teories que tenen sentit només en el context xinès, però no en la teoria general de la disciplina. Per als més crítics, es tracta de teories d'acadèmics pròxims al Partit Comunista xinès que pretenen justificar algunes de les accions en matèria de política exterior que produeixen desconfiança a la resta de potències del sistema.

2.2. El Japó

En el cas del Japó, l'evolució de la disciplina de les relacions internacionals es pot dividir en dos períodes. El primer període s'inicia amb la Restauració Meiji (1866-1869), és a dir, la creació de l'estat modern japonès, i acaba amb

Bibliografia

Per a una lectura atenta sobre el tema, vegeu: Qin Yaqing (2012). *Cultura y pensamiento global: una teoría china de las relaciones internacionales*.

el final de la Segona Guerra Mundial. Durant aquest període les ciències socials europees exerceixen una forta influència sobre l'escola japonesa, ja que el Japó està immers en un procés de transformació que passa, també, pel món de l'acadèmia. En aquest procés, el govern japonès envia una missió anomenada Iwakura a Europa i als Estats Units per aprendre dels occidentals.

En un segon període que s'estén des de 1945 fins a l'actualitat, les ciències socials nord-americanes prenen el relleu a les europees i passen a marcar definitivament l'acadèmia japonesa en totes les seves disciplines, també en les relacions internacionals. Durant aquest període, per tant, la producció teòrica japonesa continua estant influenciada per les tradicions de pensament occidentals. Ara bé, amb tot, apareixen algunes aportacions teòriques genuïnes, com ara el paradigma de les «oques voladores», la de la Gran Esfera de Coprospèritat de l'Àsia oriental, la teoria *in-betweenness* d'Ikeda Josuke o les aportacions dels pensadors de l'Escola de Kyoto.

Inoguchi Takashi, al seu article «Why are there no non-Western theories of international relations? The case of Japan» (2010) identifica quatre grans tradicions de pensament que, tot i ser diferents a les que va articular Martin Wight, han marcat l'agenda acadèmica de les ciències socials al Japó:

- 1) La **teoria general de l'Estat** o *Staatslehre*, que consisteix en l'estudi de la governança de les nacions des d'una perspectiva estatocèntrica.
- 2) El **marxisme**. El marxisme polític i intel·lectual examina els fenòmens des d'una dialèctica basada en les implicacions polítiques del poder productiu i la societat de classes.
- 3) L'**historicisme**, que consisteix a abordar l'estudi de les ciències socials sobre la base de documents històrics i materials verificables.
- 4) El **positivisme**, que manté alguns postulats occidentals com la idea que qualsevol fenomen social ha de ser examinat i provat empíricament.

Aquesta primera taxonomia és valuosa, ja que ha estat la base teòrica que gran part dels autors japonesos han pres com a referent. Així, aquestes tradicions de pensament ens permeten entendre l'origen de la disciplina de les relacions internacionals al Japó.

Pel que fa a l'existència de debats paradigmàtics, al Japó tenen lloc una sèrie de debats teòrics, però no coincideixen ni amb l'eix temàtic ni amb l'evolució cronològica dels grans debats de la disciplina occidental. El primer debat té lloc durant el període d'entreguerres i es va centrar en la crítica a l'idealisme. Ara bé, a diferència del cas d'Occident, els autors crítics amb l'idealisme (anomenats *Greater-Asians*) van tractar de justificar un imperialisme japonès que acabarà ideant la idea de la **Gran Esfera de Coprospèritat a l'Àsia oriental**.

L'Esfera de Coprosperitat, un projecte d'integració regional panasiàtica que pretenia equiparar-se a la Societat de Nacions occidental, era, a la pràctica, una justificació de l'expansió japonesa a la zona de l'Àsia oriental i el sud-est asiàtic.

Pel que fa al segon gran debat, va tenir lloc a l'època de la postguerra, i la disciplina es va centrar aleshores a investigar les causes que van portar el país a la guerra i els motius pels quals la política exterior japonesa fou un autèntic fracàs i despropòsit. A més, van analitzar els tipus d'acords internacionals necessaris que garantissin un pacifisme prolongat.

Seguint aquesta darrera línia temàtica, alguns autors, com Yoshizaku Sakamoto, van entendre que en el context de la Guerra Freda de la dècada de 1950 i principis de 1960, el Japó només podia garantir la seva seguretat si mantenia l'aliança amb els Estats Units. En canvi, altres autors com Masataka Kosaka van adoptar una posició més neutral i van confiar que seria l'ordre internacional constituït després de la creació de les Nacions Unides el que mantindria el Japó allunyat de l'enfrontament entre els Estats Units i la Unió Soviètica.

Pel que fa a la metodologia d'estudi, els acadèmics de la postguerra es van basar en enfocaments més historicistes, revisant fonts i manuscrits, que no pas en mètodes positivistes, tal com estava ocorrent a Occident durant l'anomenat «segon debat de les relacions internacionals». Aquests últims, en general, no van encaixar en la metodologia dels autors japonesos, probablement a causa de la inexistència d'un segon debat de caràcter epistemològic equivalent al de la disciplina occidental.

A partir de finals dels anys seixanta i inicis dels setanta, l'atenció es va desplaçar al domini de l'economia política, reorientant l'enfocament d'investigació cap a la naturalesa del sistema internacional (*power politics* o interdependència internacional), la relació econòmica del Japó amb els Estats Units i el paper del Japó en l'economia regional (desplegant el model de «les oques voladores»). Arran del tercer debat dels anys setanta entre el realisme i el transnacionalisme a Occident, els investigadors al Japó i als Estats Units van reconèixer la importància d'abordar qüestions més enllà dels estats: les institucions internacionals, els actors no estatals i altres assumptes no relatius a la seguretat.

Durant la dècada dels noranta, la disciplina de les RRII va incloure temàtiques com l'economia política i el comerç internacional, la interdependència amb les institucions internacionals, les relacions transnacionals, la societat civil, la seguretat integral i els drets humans. A més, altres autors van mostrar interès tant en les teories i metodologies estructuralistes dels anys noranta que emfatitzaven l'anàlisi històrica, com en els estudis constructivistes que començaren

a estudiar les normes, les creences o els valors. Tanmateix, es van desenvolupar estudis vinculats amb els processos de cooperació regional, una temàtica que afectava directament el Japó.

En una etapa més recent, els estudis s'han començat a focalitzar en el comportament d'actors no estatals, i el concepte de **seguretat humana**, una nova visió de la seguretat integral basada en les persones i no només en l'interès nacional dels estats. De resultes de l'enorme interès que ha despertat el concepte de seguretat humana com a element distintiu de la política exterior japonesa, en algunes universitats japoneses s'ofereixen programes i cursos d'estudis globals relatius a aquesta temàtica.

Bibliografia

Per a abordar la qüestió de la seguretat humana al Japó, vegeu Paul Bacon i Christopher Hobson (2015). *Human Security and Japan's Triple Disaster*. Londres: Routledge.

3. Aproximació a l'estudi de l'Àsia oriental

3.1. L'àrea geogràfica de l'Àsia oriental

La delimitació geogràfica i política de la zona d'estudi en aquesta assignatura ha provocat nombroses confusions fins i tot entre els especialistes, i més si atenem la gran quantitat d'expressions que tracten de definir la zona: Àsia, Àsia-Pacífic, Àsia oriental, Àsia del sud-est, Nord-est asiàtic, etc. Aquestes expressions, tot i que en moltes ocasions s'acaben emprant indistintament, tenen implicacions diferents i convé que entenguem aquestes diferències. Vegem amb detall cadascuna d'aquestes expressions.

1) En primer lloc, el concepte general d'Àsia és, en el seu origen, una construcció cultural europea que prové del terme grec Ἀσία o «est». Se li atribueix a Heròdot, al segle v aC, qui el va utilitzar per referir-se als territoris a l'est del mar Egeu. Per consegüent, si tenim en compte la definició més literal d'Àsia, descriurem aquest territori com el continent més gran i poblat de la Terra, separat d'Europa pels Urals i els mars Caspi i Negre; i de l'Àfrica pel canal de Suez. Ara bé, en termes geopolítics, que és el nostre principal camp d'interès, aquesta noció d'Àsia no ens proporciona un marc analíticament útil, ja que la zona delimitada és massa àmplia i genèrica per a tenir utilitat acadèmica. Per això, en els estudis d'àrea se sol treballar amb divisions subregionals més concretes de l'espai geogràfic a les quals fa referència l'expressió Àsia.

Àsia

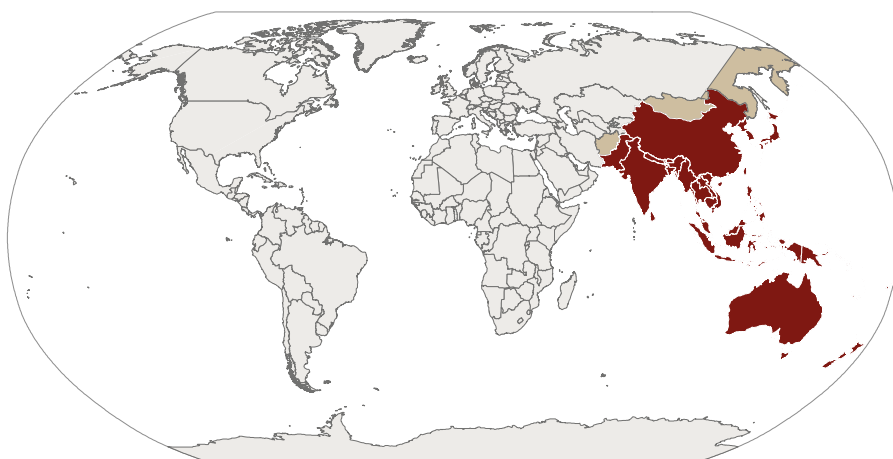

2) Podem definir geogràficament l'Àsia-Pacífic com una àrea que recull part d'Àsia (des de l'Afganistan aproximadament) fins a l'oceà Pacífic (Oceania). Aquesta definició resulta més habitual trobar-la en textos i anàlisis que tracten temes de seguretat o d'economia de la zona que banya l'oceà Pacífic. A més, la literatura més especialitzada sovint defineix aquests territoris com a subregions del Nord-est i el Sud-est asiàtic, d'Oceania o del sud d'Àsia, per aquest motiu, el seu abast exacte pot estar subjecte a diverses interpretacions. D'aquesta manera, segons les qüestions que es tractin, alguns autors poden optar per adoptar definicions més o menys restrictives, incloses o excloses de la consideració d'algunes subregions, com ara el sud d'Àsia, o les zones de l'Extrem Orient rus que voregen el Pacífic.

APEC

Podem trobar referències a la noció d'Àsia-Pacífic a l'APEC (Cooperació Econòmica Àsia-Pacífic).

Àsia-Pacífic

La **geopolítica** correspon a l'estudi de la vida i la història dels pobles en relació amb el territori geogràfic que ocupen i els factors econòmics i ètnics que els caracteritzen.

En definitiva, la noció d'Àsia-Pacífic s'utilitza per referir-se a una regió àmplia i dinàmica, que és molt diversa des del punt de vista polític, cultural, ètnic, religiós i en termes de desenvolupament econòmic. Segons la definició adoptada, aquesta regió acull vuit de les deu potències militars més grans del món, inclou diversos estats amb capacitats nuclears (els Estats Units, Rússia, la Xina, l'Índia, el Pakistan), i les principals potències econòmiques (els Estats Units, la Xina, el Japó, l'Índia o Corea del Sud).

3) D'altra banda, el terme **Àsia oriental** (en anglès, *East Asia*) s'utilitza sovint com a sinònim de Nord-est asiàtic, tot i que això requereix una precisió que resultarà important quan analitzem la política de la regió. Segons una primera definició, Àsia oriental comprèn la Xina, el Japó, la península de Corea, Taiwan, Hong Kong, Macau, Mongòlia i el Vietnam. Des d'una perspectiva cultural, aquests països formen allò que s'anomena **l'espai cultural de l'esfera sínica** –xinesa– de l'est asiàtic, és a dir, la zona que ha estat històricament més influïda per la cultura xinesa.

Àsia oriental

Ara bé, alguns autors entenen que en l'actualitat aquesta subdivisió geogràfica seguint l'esfera sínica té poca utilitat pràctica, i prefereixen parlar del concepte del Nord-est d'Àsia (*North-east Asia*), un terme que se sol utilitzar novament en

contextos de seguretat i d'anàlisi geopolítica. Aquesta subregió engloba tant les dues principals potències de l'Àsia oriental (la Xina i el Japó), la península de Corea, Mongòlia, Taiwan i les ciutats de Hong Kong i Macau. D'aquesta manera, en aquesta definició s'exclou el Vietnam, que pertany al Sud-est asiàtic.

4) Precisament, el següent terme que convé definir és el del **Sud-est asiàtic**, concepte sobre el qual sol existir un consens generalitzat, ja que ha estat àmpliament emprat per alguns organismes com les Nacions Unides. Aquesta subregió englobaria un conjunt de països que comprèn Myanmar, Brunei, Cambodja, les Filipines, Indonèsia, Laos, Malàisia, Singapur, Tailàndia, Timor Oriental i el Vietnam. A la vegada, aquesta zona comprèn dues subdivisions: la de la Indoxina (part continental) i l'arxipèlag malai anomenat també Insulíndia (part insular). Aquesta regió limita al nord amb l'Àsia oriental, amb l'oceà Pacífic, el mar de la Xina Meridional, Micronèsia i Melanèsia. Cal indicar que si bé des d'un punt de vista polític totes les illes de la Indonèsia formen part del Sud-est asiàtic, des d'un punt de vista geogràfic se situen les províncies ubicades a la línia de Wallace, com les illes de Nova Guinea.

Sud-est asiàtic

ASEAN

Aquest terme és utilitzat, sobretot, per l'Associació de Nacions del Sud-est asiàtic (ASEAN), que inclou tots els països de la regió, excepte Timor Oriental.

Ara bé, si bé la diferenciació entre el Nord-est asiàtic i el Sud-est asiàtic resulta rellevant en les discussions sobre seguretat i geopolítica, ja que les dues subregions tenen dinàmiques de seguretat molt diferents, en termes econòmics les dues subregions són altament interdependents i mantenen una afinitat cultural molt important. Per això, un darrer grup d'autors entén el concepte d'Àsia oriental de forma inclusiva, és a dir, la unió de la subregió del Sud-est asiàtic i del Nord-est asiàtic.

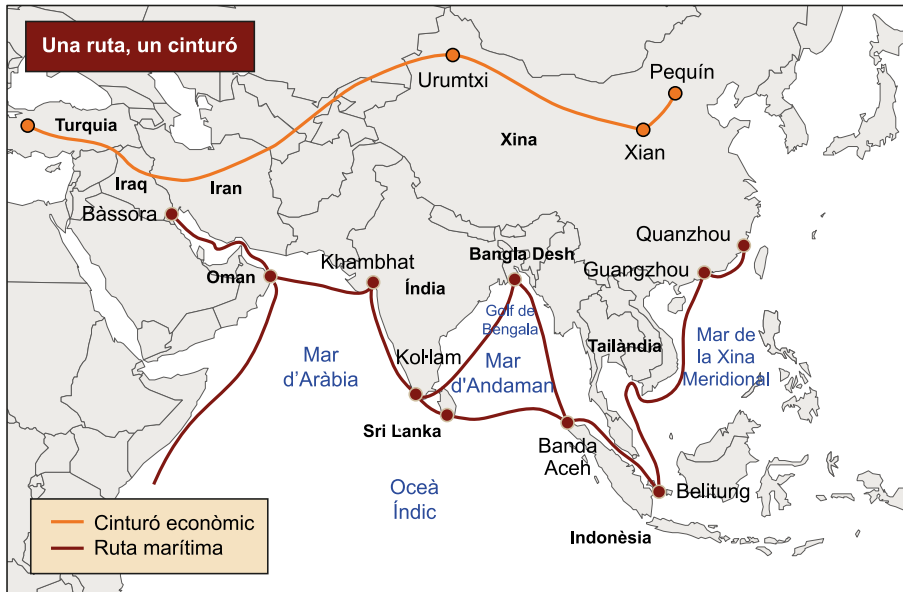
5) D'altra banda, els estats que conformen la regió d'**Àsia central**, segons la definició de subregions de les Nacions Unides, són el Kazakhstan, l'Uzbekistan, el Turkmenistan, el Kirguizistan i el Tadjikistan. Aquestes cinc repúbliques van formar part de la Unió Soviètica fins a la seva dissolució el 1991, moment en què es van independitzar. Des d'aleshores, tot i que hi ha estudis que centren el seu interès específic en aquesta zona, és molt habitual trobar-les també en el marc dels estudis russos, ja que formen part de l'espai postsoviètic que molts estudis d'àrea encara etiqueten com a tal. La zona limita al nord amb Àsia del nord, amb Àsia oriental, al sud amb Àsia del sud o meridional i amb una part de la regió europea de Rússia.

Àsia central

Des del segle XIX i l'inici de l'anomenat «Gran Joc» que va portar britànics i russos a enfrontar-se per aconseguir el control de la zona, l'Àsia central es caracteritza per haver mantingut un gran valor geopolític, ja que es troba entre tres grans potències –Rússia, la Xina i l'Índia–, i a més posseeix unes immenses reserves de cru i de gas. Tanmateix, la zona és històricament coneguda pel pas de la Ruta de la Seda, motiu pel qual en els darrers anys la Xina ha mostrat un gran interès en la zona per incorporar-la a un megaprojecte d'inversions conegut com la «Ruta Econòmica de la Seda», tal com mostra aquest mapa.

La Ruta Econòmica de la Seda

Àsia central

Cal esmentar que sovint, per motius ètnics i religiosos, s'inclouen dins la definició d'Àsia central: Mongòlia, l'Afganistan, Gilgit-Baltistan, i zones com el nord-oest de l'Índia, el nord-est d'Iran i l'oest de la Xina. Tanmateix, alguns estudiosos també inclouen en els estudis de la zona altres parts de la Xina com Qinghai, el Tibet, Gansu i Mongòlia interior, així com el sud de Sibèria.

6) Per últim, la regió de l'**Àsia meridional**, també coneguda com a Àsia del sud, és una definició de subregió de les Nacions Unides formada per l'Afganistan, Bangladesh, Bhutan, l'Índia, les illes Maldives, el Nepal, el Pakistan i Sri Lanka (algunes definicions inclouen també l'Iran). Limita al nord amb Àsia central i Àsia oriental, amb el Sud-est asiàtic i la badia de Bengala, al sud, i amb el mar Aràbic, el golf d'Oman i el golf Pèrsic, i a l'est amb Àsia occidental.

Culturalment, els pobles de l'Àsia meridional es coneixen com a indoaris, parlen llengües indoiràniques i es troben a mig camí entre els pobles turcs, el món àrab i l'Orient Mitjà. Tot i així, aquest conjunt d'estats no estan pas cohesionats, ja que enfrontaments com el conflicte del Caixmir, la guerra civil de Sri Lanka i les guerres de l'Afganistan han desestabilitzat la zona.

Àsia meridional

En definitiva, atès que l'Àsia oriental és un espai controvertit, el lector hauria de ser conscient dels diferents criteris que es poden utilitzar per definir-lo i de la possibilitat de trobar diferents conceptualitzacions de la regió en funció de la font i el seu propòsit. En aquest mòdul dedicat a l'Àsia oriental en les relacions internacionals treballarem majoritàriament amb la definició d'Àsia oriental (o *East Asia*), entesa com l'àrea que comprèn el Nord-est asiàtic i el Sud-est asiàtic. En els casos que vulguem ampliar el concepte a la zona d'Oceania – principalment Austràlia i Nova Zelanda– emprarem la noció Àsia-Pacífic. En altres casos, emprarem el Nord-est asiàtic per centrar el nostre punt d'atenció a la Xina, el Japó i la península coreana.

3.2. Aproximació cultural, econòmica i política a la regió

La regió de l'Àsia oriental comprèn aquelles regions que han format part de l'esfera de la cultura xinesa, i compta amb una gran varietat cultural, lingüística i ètnica. En el cas de la UE, tot i les diferències entre els estats membres, hi ha un alt nivell d'integració, ja que els estats comparteixen trets comuns com els sistemes polítics i econòmics, els tipus de societat, les cultures i els valors subjacents. L'Àsia oriental es troba a l'extrem oposat de l'espectre, ja que trobem una diversitat considerable pel que fa als punts anteriors. A continuació explicarem aquestes característiques.

3.2.1. Aproximació a l'espai cultural de l'Àsia oriental: una regió diversa

Els orígens de la civilització a l'Àsia oriental se situen en aquesta zona que s'ubica a les planes del riu Huang He (riu groc), al nord de la Xina. Com el cas dels grecs o els llatins a Occident, l'organització política tributària de la Xina antiga i el pensament confucià xinès representen els nuclis culturals de l'Àsia oriental, i a través d'aquests han evolucionat la resta de cultures. En l'actualitat, la regió compta amb una immensa varietat ètnica, lingüística i religiosa.

Aquesta diversitat no és només una característica del conjunt de la zona, sinó que la diversitat es reproduïx internament. Com veurem a continuació, alguns països com la Xina, el Vietnam o Tailàndia són estats multiètnics.

Si observem el mapa de la zona, la diversitat resulta òbvia: al costat de la immensitat del territori xinès, hi trobem estats-ciutat com Singapur, o estats continentals com l'Índia. A més, alguns països insulars com Indonèsia, el Japó o les Filipines comparteixen trets comuns atribuïbles a les illes.

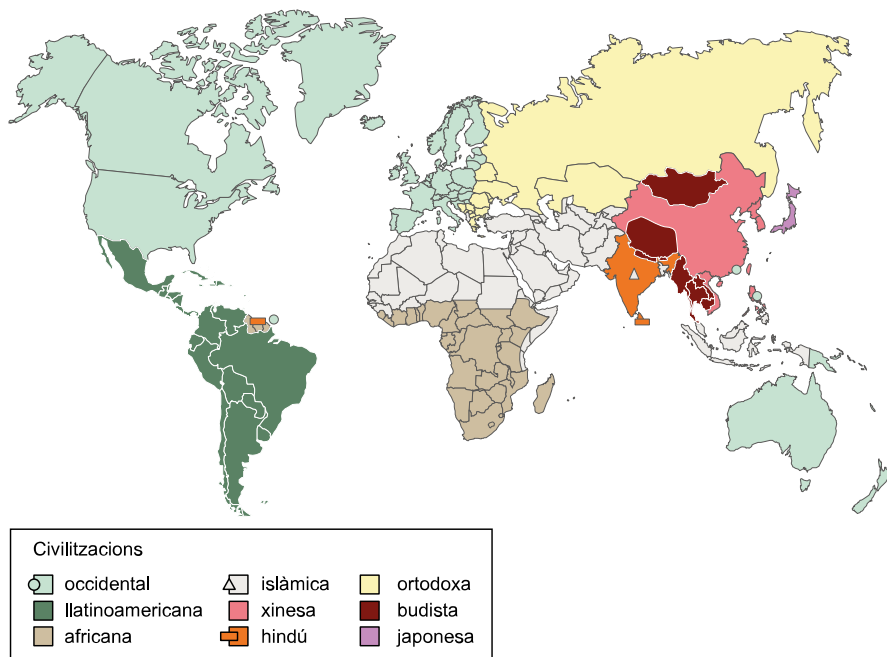
D'altra banda, les diferents societats de l'Àsia oriental són extremadament diverses. Per una banda, trobem països industrialitzats i societats avançades com el Japó o Corea del Sud, que tenen poblacions rurals percentualment poc rellevants que estan molt urbanitzades, i gran part dels habitants s'identifiquen com a classe mitjana. A l'altre extrem hi trobem societats que es podrien qualificar en vies de desenvolupament, amb grans poblacions camperoles, rurals i només amb petites elits urbanes concentrades a les ciutats, que funcionen com a centres administratius i de transport, com ara part de la Xina més interior, Laos, Myanmar o Cambodja.

En el seu famós llibre *El xoc de civilitzacions i la reconfiguració de l'ordre mundial* (1996), el politòleg Samuel Huntington dividia el món en diferents civilitzacions. Seguint aquesta divisió del món en civilitzacions, Huntington identifica la zona de l'Àsia oriental i Àsia meridional amb la civilització sínica o xinesa, la japonesa, la islàmica, la budista o la hindú. Com veiem en el mapa següent, algunes de les civilitzacions identificades per Huntington se situen a la Xina, al Japó, a Corea o a l'Índia.

Enllaç

Per conèixer el percentatge de població urbana i rural dels països de la zona vegeu l'enllaç següent: <https://data.worldbank.org/indicador/SP.RUR.TOTL.ZS>

Civilitzacions identificades per Huntington

Més enllà de les ferotges crítiques que aquesta classificació i divisió del món va produir entre els intel·lectuals, el cert és que hi ha a la zona una sèrie de civilitzacions que històricament han tingut un paper fonamental a l'hora d'influir en el pensament, la religió, la cultura i la llengua dels altres països. En concret, mentre que la civilització xinesa ha influït en països veïns com Corea i el Vietnam, i en un passat més llunyà sobre el Japó, la civilització hindú ha estat una influència molt important en diversos països del Sud-est asiàtic com ara Myanmar, Laos o Tailàndia. L'impacte cultural del Japó ha estat més limitat, tot i que va ser una potència colonial tant a Corea com a Taiwan a la primera part del segle XX i, per tant, la influència nipona en aquests països és encara avui present.

Aquestes tres civilitzacions són la base d'algunes religions o del pensament de la zona, com ara el confucianisme, el budisme i el taoisme a la Xina, el xintoisme al Japó, o l'hinduisme i el budisme a l'Índia.

Tot i això, aquesta diversitat ètnica sovint va lligada a l'estatus econòmic desigual de certs grups i minories, i això acaba desembocant en descontentament social i conflictes. És el cas de les minories xineses a Indonèsia, les quals han estat objecte de campanyes de violència. En el cas de Malàisia, l'ètnia xinesa ha patit diverses discriminacions en l'administració pública. En altres casos, la gran diversitat ètnica ha desfermat conflictes interns relacionats amb l'auge del **nacionalisme** (la voluntat de crear un estat-nació fort), de l'**ètnicitat** (un grup dominant –han– envers grups minoritzats –la resta) o de la **religió** (cristianisme *versus* islamisme a les Filipines) i que a vegades deriven en conflictes armats de baixa o mitjana intensitat.

Ara bé, la regió també comparteix alguns **trets historicoculturals comuns** que tenen vigència encara avui en dia. En primer lloc, aquests països comparteixen un llegat històric que permet als especialistes de la zona parlar d'uns patrons i unes dinàmiques comunes com ara el passat colonial de la zona. Si bé és cert que alguns països com el Japó i Tailàndia es van mantenir com a estats independents, durant tot el segle XIX i segle XX la major part de la regió va estar sota la influència directa de les potències europees. En altres casos, aquesta influència va ser més indirecta, com el període d'intervenció occidental a la Xina que s'inicia amb les Guerres de l'Opi (1839-1860). Tot i mantenir la independència formal, l'Imperi Qin va estar en mans de les potències occidentals, que obligaren el país a obrir els seus ports i rius al comerç internacional.

En segon lloc, els països de la zona comparteixen uns trets culturals, especialment al Nord-est asiàtic, on la Xina, el Japó i les dues Corees tenen en comú un sistema d'escriptura i de pensament. Pel que fa al primer aspecte, alguns idiomes que provenen de famílies diferents com el japonès, el xinès, el coreà o el vietnamita, comparteixen, encara avui en dia, un sistema d'escriptura que és comprensible entre ells. En efecte, la llengua escrita ha estat un dels factors unificadors més importants per a definir la regió de l'Àsia oriental.

En el segon cas, el pensament de Confuci ha impregnat la cultura, la religió i la filosofia de tots aquests països fins a l'actualitat. Aquest bagatge cultural ha ajudat a articular un discurs que afirma que aquests països comparteixen uns «valors asiàtics», concepte que fa referència a un sistema de valors compartit entre els països del Nord-est i el Sud-est asiàtic i que comprèn, entre altres:

- L'èmfasi de la comunitat sobre l'individu.
- L'ordre i l'harmonia sobre la llibertat individual.
- Lleialtat i respecte envers les figures d'autoritat.
- La família com a unitat principal de la societat.

Aquests valors, per la major part dels seus defensors, no només han permès a les nacions asiàtiques aixecar el vol i iniciar un procés de creixement econòmic sense precedents, sinó que, a més, afirmen, representen els valors que necessiten les societats asiàtiques per enfrontar-se als reptes de les societats modernes. Són, en definitiva, una visió alternativa als valors individuals i utilitaristes occidentals.

Pel que fa a les famílies lingüístiques, en aquest sentit trobem una gran varietat en les zones: les llengües **sinotibetanes** ocupen l'espai central, que és el més extens, i engloben totes les varietats del xinès. Al nord trobem les **llengües altaiques** –entre les quals alguns lingüistes situen el coreà i el japonès–; i al sud les llengües **austroasiàtiques**, com per exemple la llengua vietnamita. En cada un d'aquests grans grups hi ha desenes de llengües locals totalment inintel·ligibles entre elles.

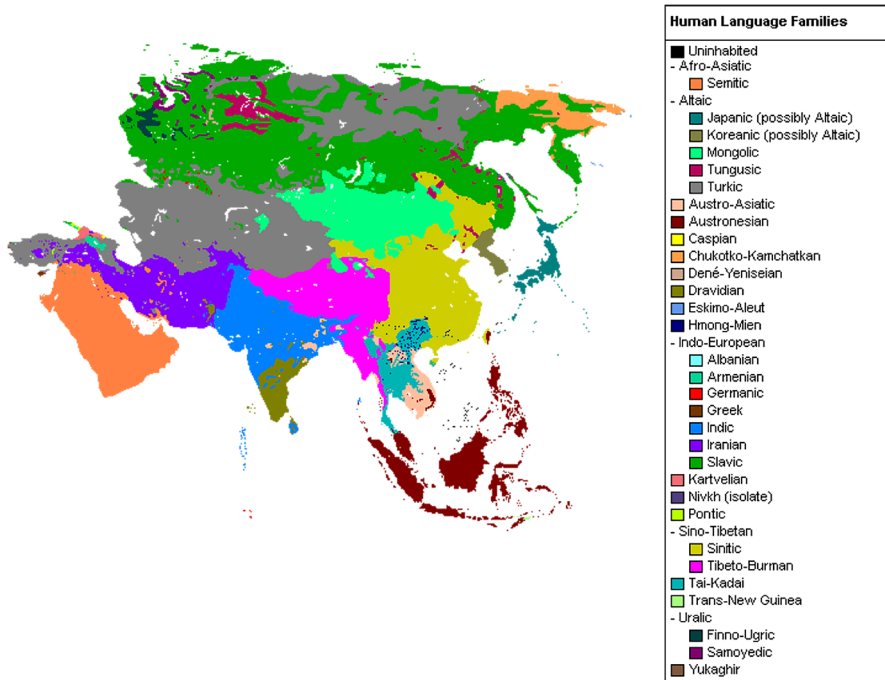
Sistema coreà i vietnamita

En el sistema d'escriptura coreà i vietnamita d'avui en dia, només els textos clàssics o més erudits contenen el sistema d'escriptura xinès.

Bibliografia

Per a una discussió sobre el tema, vegeu Seán Golden (2004). *Multilateralismo versus unilateralismo en Asia: el peso internacional de los «valores asiáticos»*.

Famílies lingüístiques de l'Àsia

1) En el cas concret de la Xina, cada província gairebé es podria considerar un país en termes de població i riquesa cultural. Es tracta d'un país unificat i multiètnic que compta ni més ni menys que amb cinquanta-sis ètnies diferents oficialment reconegudes. A més de l'ètnia principal, la *han* (que representa aproximadament un 90% del total de la població del país), cal sumar-hi un llarg llistat d'ètnies entre les quals destaquen les següents: mongola, tibetana, uigur, miao, coreana, manxú, kazakha, kirguís, tujia, tajik, uzbeka, uigur o tàrtars, per indicar només algunes.

Minories ètniques

A banda d'aquest llistat de cinquanta-cinc minories ètniques, hi ha una petita quantitat de minories ètniques que no han estat reconegudes com a tals pel govern, com els ya, els kunge o els longjia.

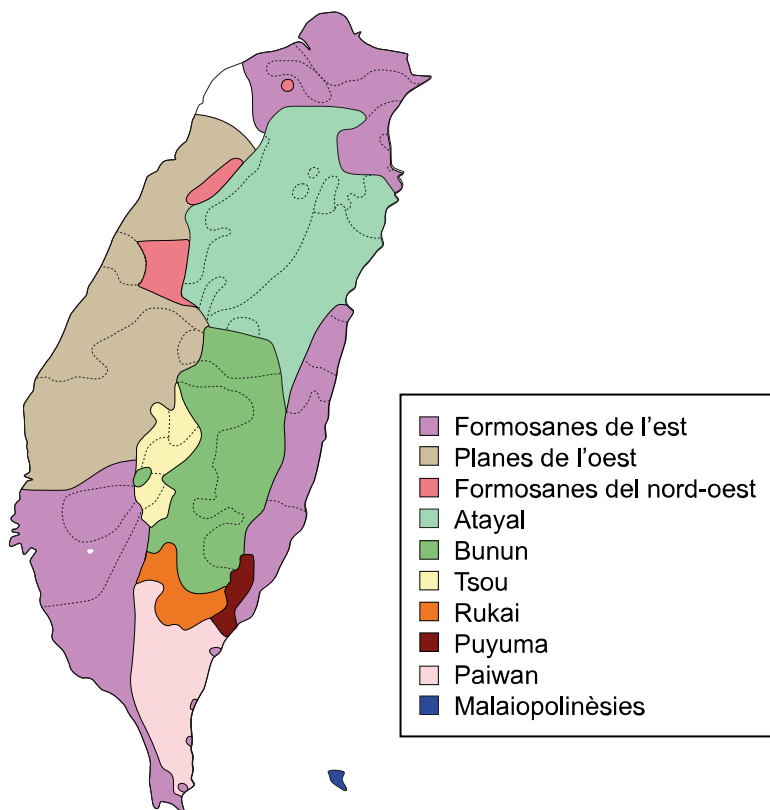
Ètnies de la Xina

Les diferents ètnies xineses se solen concentrar en el seu lloc d'origen, i llevat dels hui i els manxús, que parlen l'idioma nacional anomenat *putonghua* (普通话 o mandarí estàndard), la resta de minories fan servir llengües pròpies. Cal destacar que tan sols la província de Yunnan aglutina més de la meitat d'aquestes ètnies.

2) Pel que fa a l'illa de **Taiwan** (anomenada històricament pels portuguesos Illa Formosa), el grup majoritari és el dels han, que està dividit entre els hokkien han (el 70% del total de la població), que van emigrar de la zona de Fujian, i els hakka han (un 15%), emigrats del sud de la Xina. A banda, hi ha un conjunt de pobles aborígens d'ascendència indonèsia que van arribar a l'illa fa més de 5.000 anys, i que reben el nom de *gaoshanzu* (高山族), literalment les tribus que habiten a dalt de la muntanya. Finalment, els pingpu són una tribu que viuen a les muntanyes i les planes de la costa oriental de l'illa i a Lanyu, una illa adjacent.

Ètnies de l'illa de Taiwan

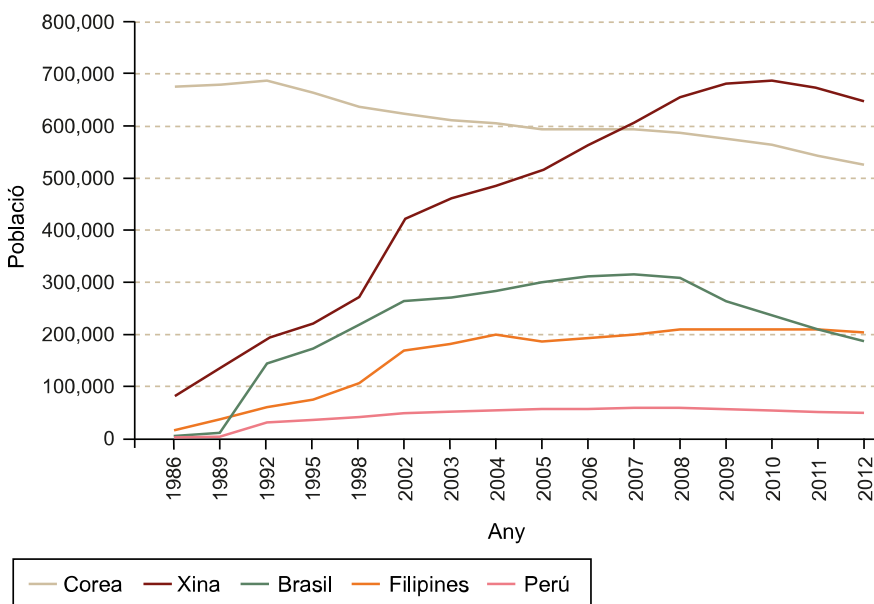

3) Per altra banda, el **Japó** és un estat aparentment homogeni des d'un punt de vista ètnic; no obstant això, a la pràctica es tracta d'una societat multiètnica que ha tendit a amagar la seva diversitat. Els sis principals grups minoritaris del Japó són els ainus (habitants esquimals de Hokkaido), els burakumin, els xinesos, els coreans, els nikkeijin (emigrants retornats japonesos i descendents) i els okinawesos. Aquests darrers provenen de la prefectura d'Okinawa i les altres illes Ryukyu, i compten amb una llengua i cultura pròpies, i un fort

l·ligam amb la Xina que té un origen previ a la incorporació a la nació japonesa. Els ainus, en canvi, són la minoria ètnica de Hokkaido, també amb una llengua i una cultura característiques.

Al Japó actual, a més d'uns vint-i-quatre mil habitants d'origen ainu i un milió d'okinawesos, s'hi sumen persones de diverses procedències ètniques, sobretot els coreans o zainichi. Els burakumin, per la seva banda, suposen la minoria més gran del Japó, no es distingeixen físicament ni lingüísticament dels japonesos, però presenten els trets polítics i culturals d'una comunitat que troba el seu origen en una comunitat discriminada i considerada inferior del període Tokugawa (1600-1868). Aquest grup no forma part d'una minoria ètnica pròpiament dita, però sí que pateix un gran rebuig social i una forta discriminació que es tradueix, per exemple, en menys oportunitats laborals o més dificultats a l'hora de contraure matrimoni. Així, mentre la discriminació contra els ainus o els okinawesos es basa en el fet que aquests grups socials tenen una llengua i una cultura pròpies, la discriminació contra els burakumin resulta ancestral.

Origen dels residents estrangers al Japó

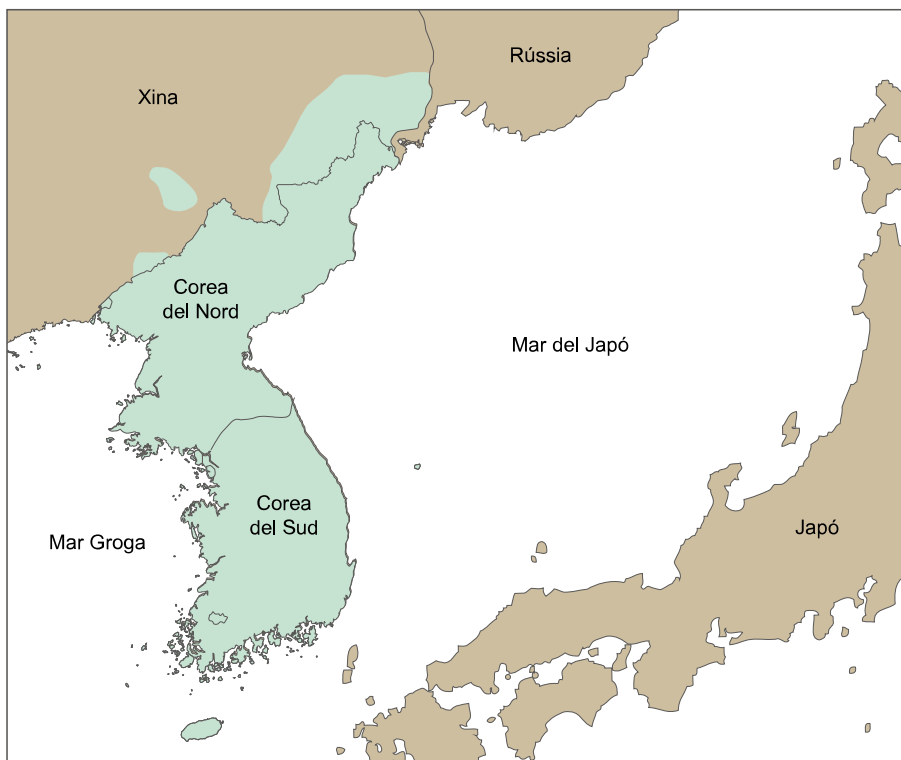
Gran part d'aquests grups minoritaris del Japó compten amb algunes taxes, com la d'atur, de benestar i de criminalitat més elevades que la resta de japonesos yamato, i els nivells d'ingressos i assoliments educatius resulten inferiors als de la majoria de la població japonesa.

En els darrers anys, la composició ètnica dels estrangers al Japó ha canviat dràsticament amb l'arribada de treballadors, empresaris i estudiants de tot el món que busquen oportunitats al Japó.

4) Pel que fa als **coreans**, l'ètnia prové de Corea i del sud-oest de Manxúria. Els coreans viuen principalment als dos estats coreans: Corea del Nord i Corea del Sud. Com hem vist anteriorment, són una minoria ètnica oficialment reconeguda a la Xina i al Japó, i també a les Filipines i el Vietnam, a més d'estats postsoviètics, com Rússia, el Kazakhstan i l'Uzbekistan. A més, al llarg del segle XX, s'han format comunitats coreanes importants a Amèrica (sobretot als Estats Units i al Canadà) i Oceania.

Els coreans actuals són descendents de les primeres persones d'origen siberià que es van establir a la península nord-coreana. L'idioma del poble coreà és el coreà, que utilitza el *hangul* com a principal sistema d'escriptura.

Corea del Nord i Corea del Sud

La varietat ètnica i lingüística d'alguns països de la zona del Sud-est asiàtic és també molt evident. Sense voler ser exhaustius, podem fixar-nos en el cas de Singapur, Tailàndia, el Vietnam o Indonèsia.

5) En el cas de **Singapur**, el seu territori es divideix en cinc consells de desenvolupament comunitari. La seva capital és la ciutat de Singapur, per la qual cosa Singapur es considera una ciutat-estat. Està situat al sud de l'estat de Johor a la península de Malàisia i al nord de les illes Riau d'Indonèsia, separada d'aquestes per l'estret de Singapur. Malgrat ser un estat-nació i un país d'unes dimensions molt reduïdes (697 km²), hi ha una gran varietat multiètnica:

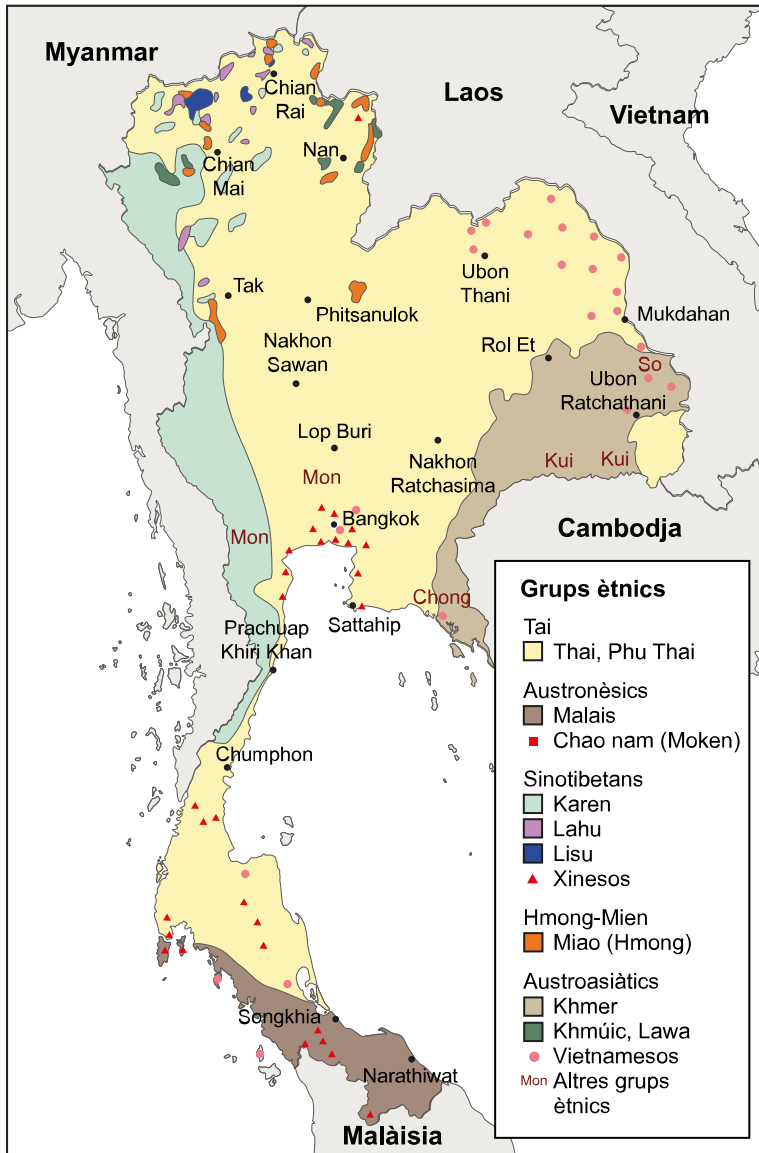
Grups ètnics a Singapur (2017)

Xinesos	74,3%
Malais	13,4%
Indis	9,0%
Altres	3,2%

La religió més practicada és el budisme, seguit pel 42% de la població, sobretot pels habitants xinesos, i en els seus tres vessants principals: mahayana (el majoritari), theravada i vajrayana.

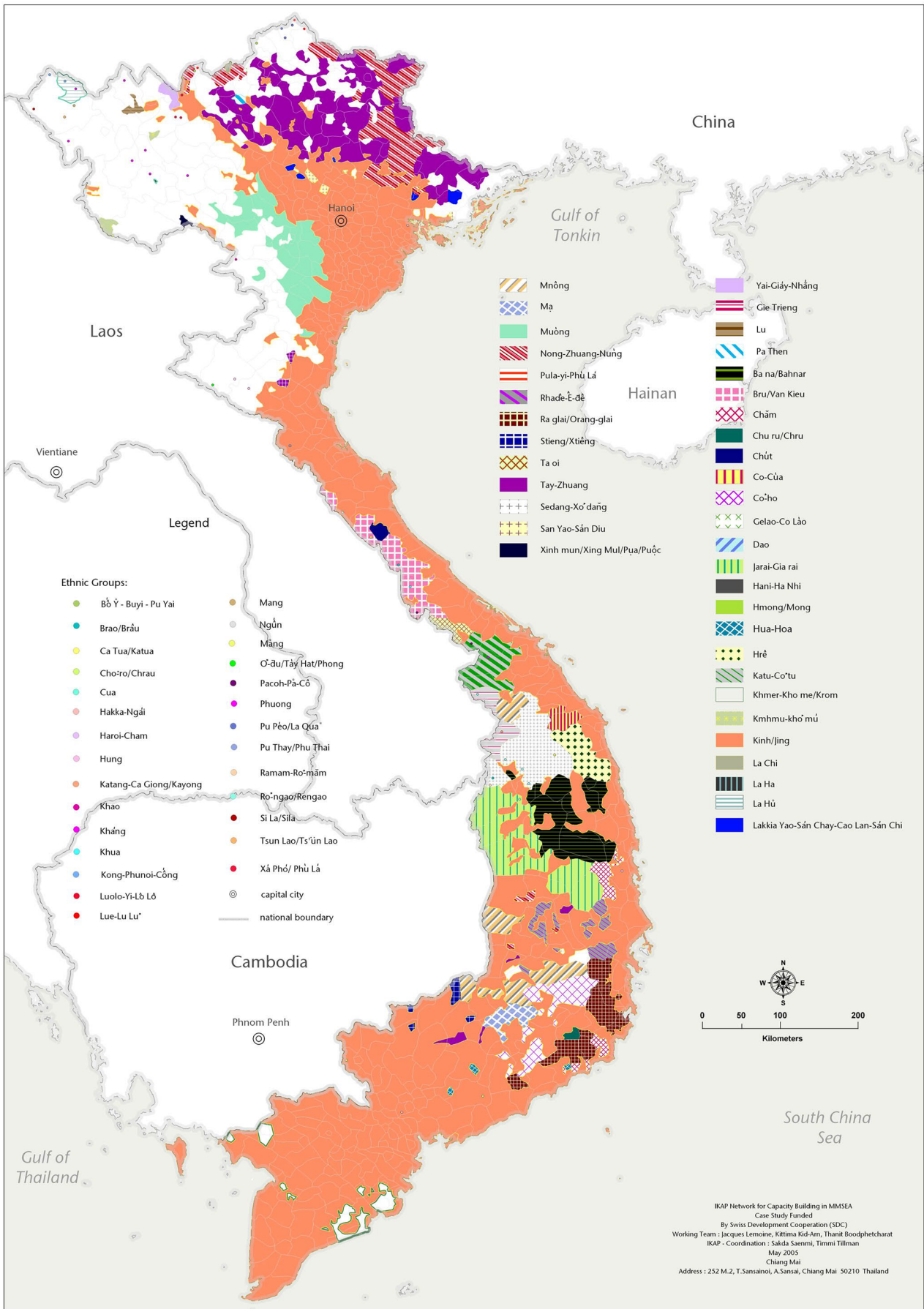
6) Pel que fa a **Tailàndia**, es tracta també d'un país multiètnic amb més de trenta grups diferents, inclosos els xinesos (vora el 14%, principalment d'origen min i hakka), que es troben per tot el país; els malais, al sud de la península; i els khmers, que se situen a la frontera cambodjana. També hi ha nombroses tribus aborígens, que es troben principalment a les muntanyes del nord (com els akha, els hmong o els karen), però també a les terres baixes del nord i del centre (els kui o els mon) i al sud de Tailàndia (moken o semang). Pel que fa a la religió, el 95% de la població practica el budisme, majoritàriament el de l'escola Theravada.

Ètnies de Tailàndia

7) En el cas del **Vietnam**, hi trobem una població estimada de noranta milions d'habitants. De forma similar al cas xinès, el govern vietnamita reconeix cinquanta-quatre ètnies oficials. L'ètnia kinh representa el 87% de la població i són els principals habitants de les ciutats, deixant a la resta dels grups el predomini de les àrees muntanyoses, com els tay, els muong o els khmer krom. Pel que fa a la religió, el budisme mahayana és practicat pel 80% de la població.

Ètnies del Vietnam

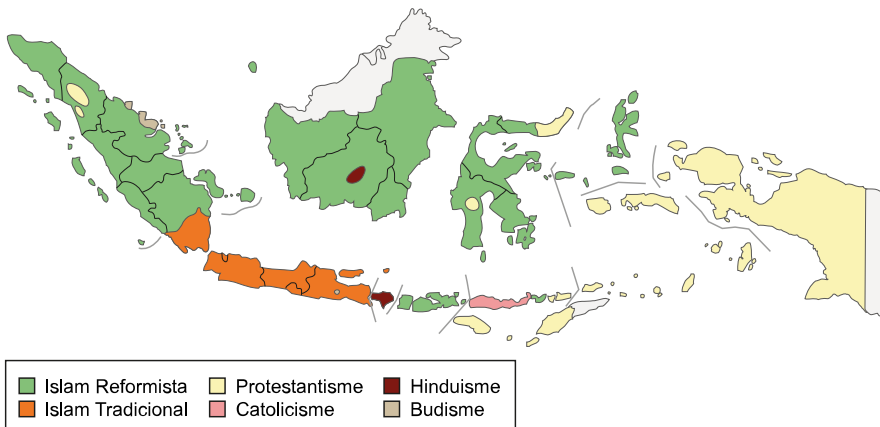
IKAP Network for Capacity Building in MMSEA
 Case Study Funded
 By Swiss Development Cooperation (SDC)
 Working Team : Jacques Lemoine, Kittima Kid-Am, Thanit Boodphetcharat
 IKAP - Coordination : Sakda Saenmi, Timmi Tillman
 May 2005
 Chiang Mai
 Address : 252 M.2, T.Samsainoi, A.Samsai, Chiang Mai 50210 Thailand

8) Per últim, cal esmentar la riquesa de l'**arxipèlag indonesi**, que no només s'explica per la gran quantitat d'ètnies existents. En efecte, al país coexisteixen prop de tres-centes ètnies natives, però en total parlen més de set-cents idiomes i dialectes. L'ètnia més gran són els javanesos, que representen el 42% de la població i són el grup dominant des del punt de vista polític i cultural. Els sundanesos (malais nadius) i els maduresos són les ètnies més nombroses després dels javanesos.

Generalment, la societat indonèsia conviu en un ambient harmoniós, encara que les tensions ètniques entre grups socials i religiosos han desencadenat alguns escenaris de violència. Els indonesis-xinesos són també una minoria ètnica influent que comprèn menys de l'1% de la població, però controla el món dels negocis i del comerç.

Indonèsia també comprèn una gran varietat religiosa: oficialment es reconeixen l'islam, el protestantisme, el catolicisme, l'hinduisme, el budisme i el confucianisme. Tot i no ser un estat oficialment islàmic, és la nació amb més musulmans al món, ja que prop del 86,1% de la població és musulmana. De la resta de la població, el 8,7% és cristiana, el 3% són hindús i l'1,8% són budistes o d'altres religions. Gran part dels hindús a Indonèsia són balinesos, i els budistes són d'origen xinès.

Mapa de les religions d'Indonèsia

3.2.2. Aproximació a l'espai econòmic de l'Àsia oriental: una regió, diferents velocitats

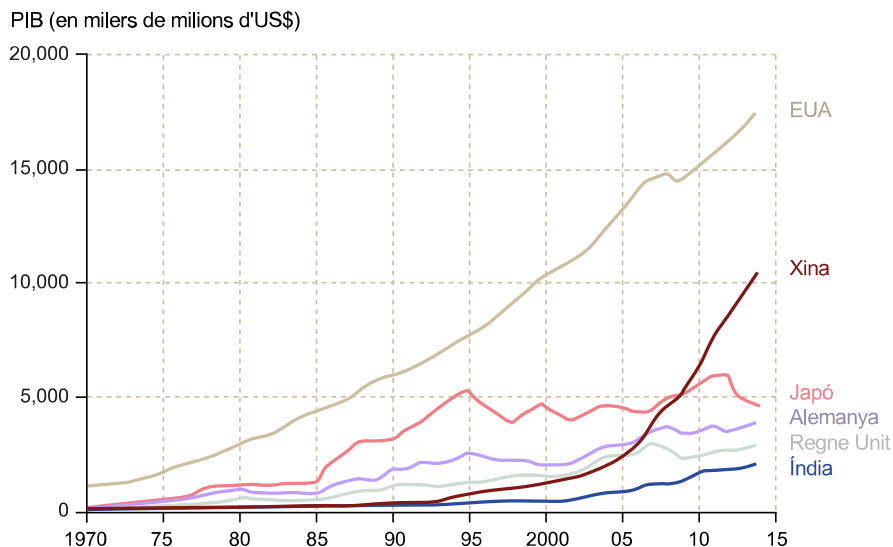
L'Àsia oriental és coneguda per ser una regió econòmicament molt dinàmica i en constant transformació. El segle XXI és, per a molts, el segle de l'Àsia-Pacífic, i l'eix econòmic s'està traslladant des de l'Atlàntic fins al Pacífic. Ara bé, aquest dinamisme no és ni de bon tros homogeni, i a la zona conviu economies subdesenvolupades –Myanmar, Laos o Timor–, economies molt desenvolupades i riques –Hong Kong, Taiwan, el Japó o Singapur–, economies en vies de desenvolupament –Tailàndia, Malàisia o Indonèsia– amb economies en ascens com la xinesa.

Pel que fa als diferents sistemes econòmics, gran part dels estats de l'Àsia oriental han acceptat el sistema capitalista, però amb característiques diferents de les dels països occidentals. En alguns països com la Xina, el sistema és capitalista, però el govern participa de la gestió econòmica, sent una potència econòmica emergent amb un important sector privat, i combina alhora un sector de l'economia de subsistència per part dels camperols.

Al Sud-est asiàtic, Singapur compta amb l'economia més avançada (i els nivells de vida més benestants), basada en gran part en el seu paper com a centre de negocis internacional. Tailàndia, Malàisia i Indonèsia van experimentar un important creixement econòmic per mitjà del desenvolupament dels seus sectors de fabricació, tot i ser tradicionalment exportadors de productes agrícoles. Vietnam, Laos, Birmània, Cambodja i Timor-Leste tenen essencialment economies en vies de desenvolupament: grans sectors de subsistència exportadors. Mentre que Brunei és un petit estat molt ric en reserves de petroli, el Vietnam i Laos tenen economies centralitzades d'estil comunista, però han introduït unes reformes que han permès desenvolupar el sector privat. Finalment, Corea del Nord ha experimentat un important descens econòmic, inclosos períodes de fam, i s'ha mantingut com un model d'economia planificada socialista.

En el cas concret de la República Popular de la Xina, el líder Deng Xiaoping a finals dels anys setanta va començar a implementar el que ell va anomenar «**socialisme amb característiques xineses**» (en xinès 中国特色社会主义; *Zhōngguó tèshè shèhuìzhǔyì*), una adaptació ideològica del marxisme-leninisme que li va permetre introduir un paquet de reformes i d'obertura econòmiques conegudes en xinès com la *Gǎigé kāifàng* (改革開放). Com a resultat d'aquesta política de modernització de l'economia xinesa, la Xina va experimentar un creixement econòmic continuat sense precedents durant el segle XX i, en general, una millora del nivell de vida de la seva població, que va permetre sortir de la pobresa a milions de xinesos. L'ingrés de la Xina a l'Organització Mundial del Comerç el 2001 va contribuir a la consolidació del paper de la Xina com a actor clau en el comerç internacional.

PIB en valors actuals del dòlar (1970-2015)

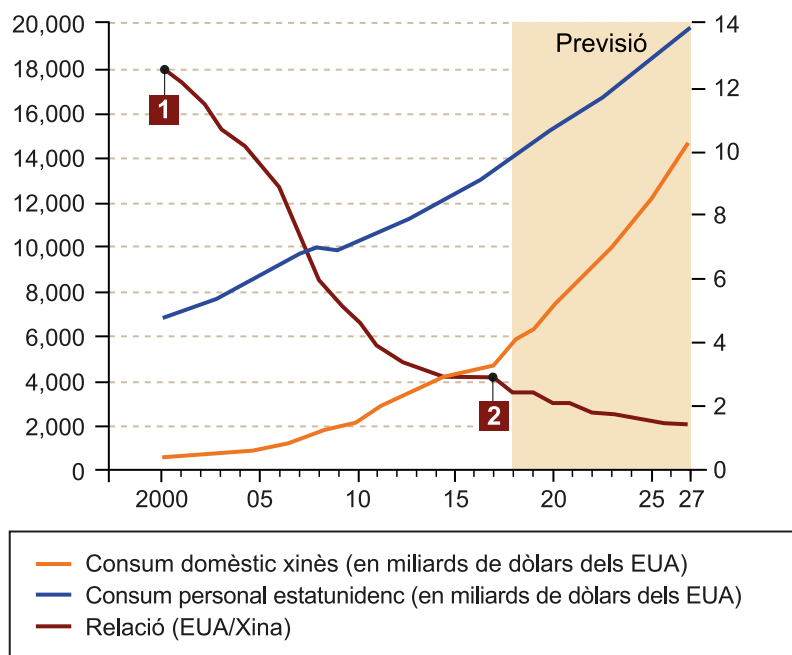
La Xina és, avui dia, la gran fàbrica del món, i el major exportador de mercaderies. A més és, des de l'any 2010, la segona economia del món en termes de PIB, després de superar l'economia japonesa, que continua sent la tercera, i la primera en termes de PIB per paritat del poder adquisitiu. La política econòmica de Xi Jinping no només busca finançar aquesta posició de líder econòmic mundial, sinó que persegueix dos objectius principals. En primer lloc, augmentar la qualitat, la capacitat d'innovació i el valor tecnològic dels productes xinesos. El pla *Made in China 2025* (中国制造 2025; *Zhōngguó zhìzào èrlíng'èrwǔ*), aprovat pel govern xinès el 2015, busca precisament canviar aquest paradigma de la Xina com a «fàbrica del món» que produeix productes de baixa qualitat, barats, per convertir-se un una economia que produeix productes i serveis de més valor afegit, com són els productes de la indústria automobilística, farmacèutica, semiconductors o la robòtica.

Logo de la campanya Made in China

En segon lloc, la Xina ha apostat per reduir la seva dependència a les exportacions –especialment després de l'inici de la guerra comercial amb els Estats Units–, i augmentar el seu consum intern, tal com en el seu moment ho van fer algunes economies desenvolupades com el Japó i Corea del Sud. Conscients que cal augmentar el consum dels xinesos per assegurar el creixement econòmic, el govern xinès va llançar l'agost de 2019 un paquet de vint mesures que van des d'augmentar l'*e-commerce*, convertir antigues instal·lacions esportives en grans superfícies comercials, millorar els carrers comercials per a vianants, fins a establir mercats nocturns.

Consum a la Xina i als Estats Units

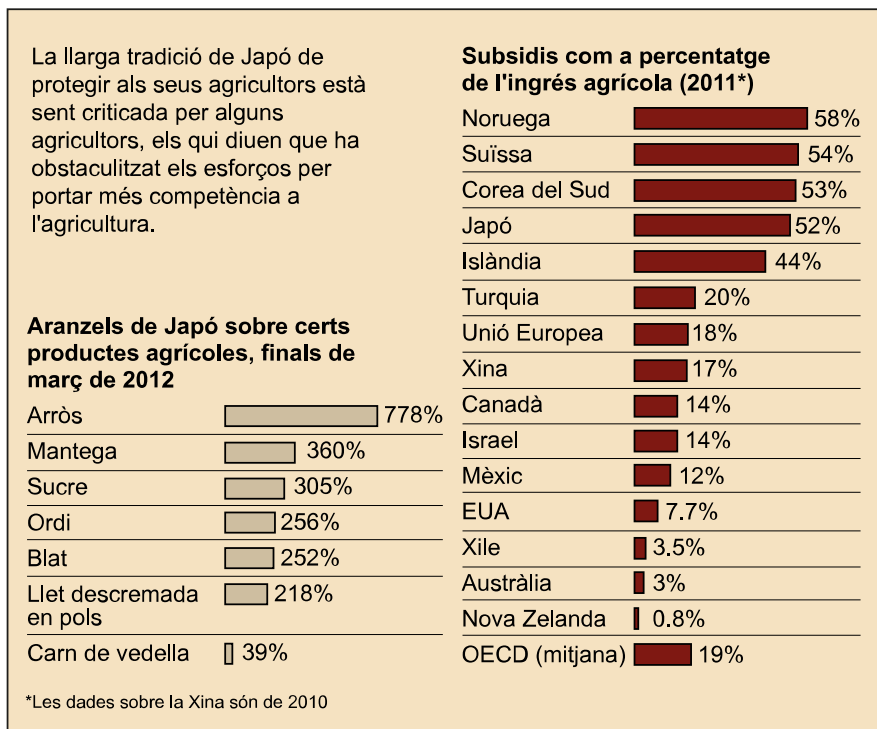
Com es pot veure a la gràfica, l'any 2000 els nivells de consum personal als EUA eren tretze vegades superiors als de la Xina, però ara només ho són tres vegades. La previsió és que cada vegada aquesta diferència sigui menor.

Pel que fa al Japó, la seva economia va quedar devastada després de la Segona Guerra Mundial, que va deixar el país en una situació de col·lapse total. Amb tot, amb el visticlau dels Estats Units, el país va iniciar un procés d'industrialització i modernització vertiginós que li va permetre convertir-se en la segona economia del món en tan sols dues dècades (1968). L'anomenat «miracle econòmic japonès» es va aconseguir gràcies a una política exterior –com veurem, la doctrina Yoshida–, que va centrar tots els esforços nacionals a aconseguir que el Japó creixés, i va deixar les qüestions de seguretat per als Estats Units.

Des d'aleshores, el Japó no ha minvat en el seu paper de país mercantilista, és a dir, país exportador de productes de gran valor afegit. L'estat també compta amb un gran proteccionisme en el sector agrícola, restringint les importacions agrícoles per protegir les comunitats rurals, que són autèntics graners de

vots del partit oficialista. Aquesta política restringida d'importació de productes agrícoles –arròs, especialment–, i el control que el govern fa del cultiu de l'arròs, fa que els consumidors japonesos paguin uns preus molt elevats. En el cas de l'arròs, en concret, aquest producte és el més car del planeta, amb un preu mitjà per quilo d'arròs de 1.000 iens.

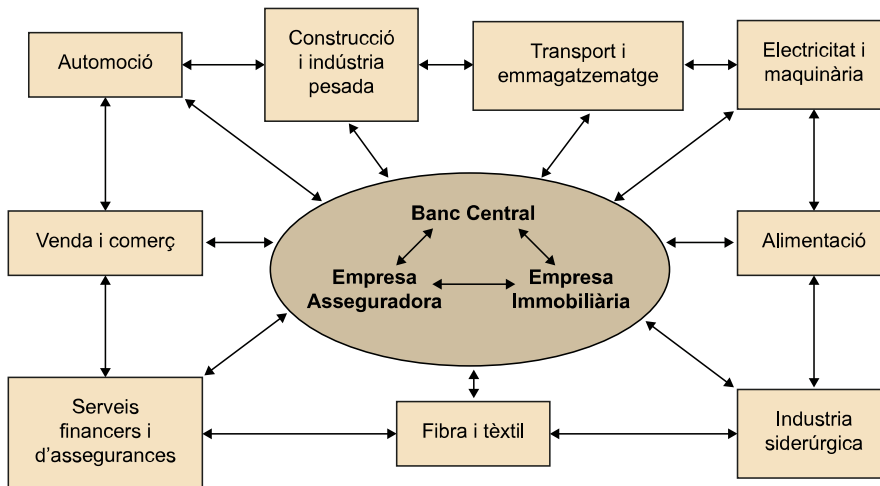
Les proteccions a l'agricultura al Japó

D'altra banda, un dels trets més distintius de l'estructura econòmica japonesa i de la seva estratègia de creixement són els anomenats *keiretsu* (系列) o conglomerats empresarials. Es defineixen com una tipologia o model empresarial en el qual hi ha una empresa matriu o mare situada a la cúspide d'un triangle, i una sèrie d'empreses menors, situades jeràrquicament per sota de la principal, amb què hi ha una estreta col·laboració. Com que les accions de les empreses més petites estan en mans de l'empresa mare, podem parlar d'un mateix grup empresarial, com ara Mitsubishi, Mitsui, Sumitomo o Toyota. A més, cada keiretsu gira al voltant d'un banc que proporciona finançament per als diferents projectes de la matriu. Amb aquest model es permet aïllar cada empresa de les fluctuacions borsàries i dels intents de compra per altres empreses.

Aquests conglomerats suposen un element clau de la indústria manufacturera al Japó, i han mantingut el domini de l'economia japonesa durant la segona meitat del segle XX, i principis del segle XXI.

Estructura típica dels grups de negoci dels keiretsu

El creixement econòmic continuat del Japó es va veure interromput a principis dels anys noranta amb l'esclat de l'anomenada **bombolla econòmica**, una combinació de crisis borsàries, immobiliàries i bancàries que van portar el país a un període d'estancament que es va prolongar una dècada: és l'anomenada «dècada perduda» de l'economia japonesa. Malgrat que a partir del 2002 el Japó va tornar a créixer i va deixar enrere la seva crisi econòmica, alguns problemes com l'endeutament públic (aproximadament del 250% del PIB, el més gran del planeta), la deflació, el lent creixement econòmic, o un consum intern dèbil continuen llastrant l'economia en l'actualitat.

Pel que fa a Corea del Sud, després de quedar devastada primer per la Segona Guerra Mundial, i després per la guerra civil (1950-1953), va començar a experimentar, cap als anys seixanta, un ràpid desenvolupament econòmic similar al model japonès, però que va coincidir amb la sagnant dictadura del general Park Chung-hee. Aquest creixement econòmic va ser possible gràcies al paper fonamental d'un grup de conglomerats empresarials, principalment familiars anomenats **chaebol**, que encara dominen l'economia de la regió i també influeixen notablement el pla polític.

De forma similar al model de keiretsu que acabem de veure en el cas japonès, els **chaebol** (재벌) són conglomerats empresarials que, malgrat que els negocis no estan necessàriament relacionats entre si, totes pertanyen a un mateix propietari i grup familiar. Alguns d'aquests grups familiars com Hyundai, LG, Daewoo o Samsung són tan poderosos que guarden una estreta relació amb els cercles polítics, i sovint, com en el cas dels keiretsu japonesos, han estat envoltats d'escàndols polítics o financers entre polítics i empresaris.

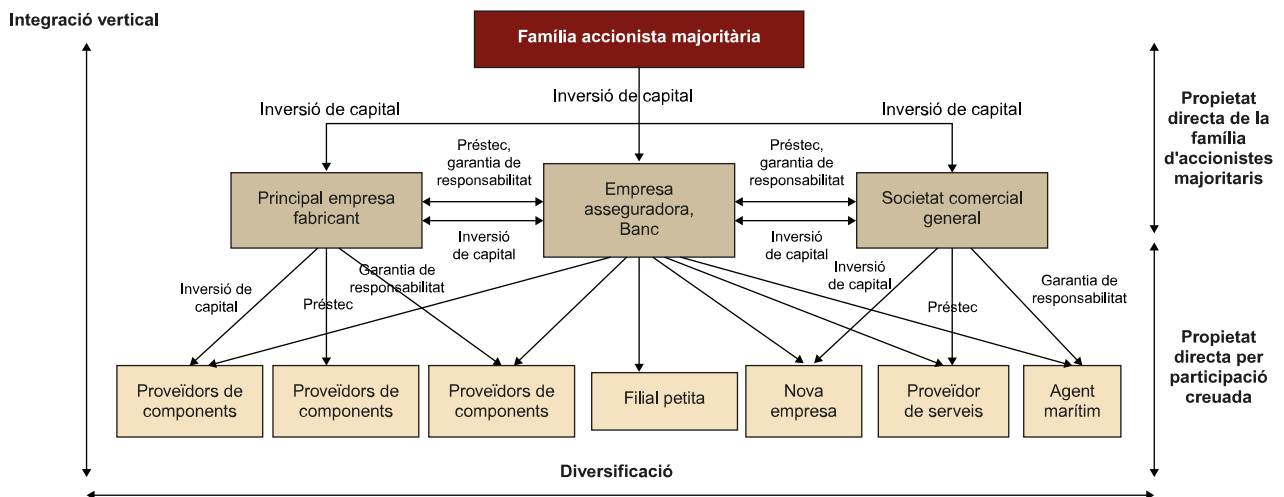
Bibliografia

Per veure més sobre el terme i l'economia japonesa en general, podeu llegir Jensana, Amadeu i Pelegrín, Àngels (2011). *Economía de Japón*.

La diferència fonamental amb els *keiretsu* és que mentre aquests són conglomerats industrials organitzats al voltant d'un banc, els *chaebol* no poden ser propietaris de bancs. L'altra diferència fonamental és que la propietat dels keiretsu s'organitza entre gestors i inversors, i les dels chaebol només en famílies.

Per assolir el miracle econòmic coreà, ha estat necessària una estreta cooperació amb el govern que es tradueix en dècades de suport en forma de subvencions, préstecs i incentius fiscals. Samsung Electronics, la filial més gran de Samsung, dona feina a més de 300.000 persones a tot el món (més que les 123.000 d'Apple i les 88.000 de Google combinades).

Diagrama conceptual de l'estructura i el funcionament dels chaebol

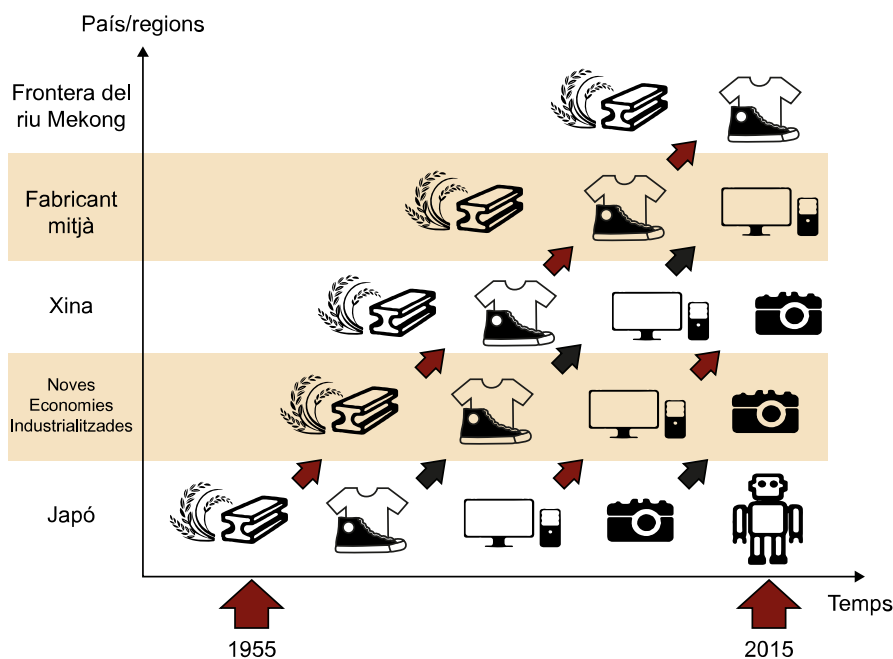
D'altra banda, durant els anys vuitanta va fer fortuna l'expressió «Quatre Tigres» o «Quatre Dracs» per referir-se a quatre països que van aconseguir nivells de desenvolupament econòmic elevats. Juntament amb Corea del Sud, Hong Kong, Singapur i Taiwan van aconseguir un creixement econòmic sense precedents i entre 1965 i 1985 van quadruplicar el seu ingrés real per càpita.

	Singapur	Hong Kong	Taiwan	Corea del Sud
PIB per càpita al 2010	56.500	45.700	35.200	29.800
Valoració del PIB per càpita entre 2000 i 2010	90,8	93,1	93,3	100,5
Augment anual del PIB al 2010	14,5	6,8	10,8	6,1
Augment anual del PIB al 1990-2000	7,2	3,9	6,2	6,5
Augment anual del PIB al 2000-2010	5,6	4,0	3,9	4,1

Font: FMI

Aquest model de desenvolupament econòmic s'ha intentat explicar mitjançant l'anomenat «vol de les oques salvatges», un concepte encunyat per l'economista japonès Akamatsu Kamane als anys seixanta. Segons el model, en el procés d'industrialització de la zona de l'Àsia oriental i el Sud-est asiàtic, es pot observar com hi ha un primer país que posseeix uns nivells d'industrialització i de progrés tecnològic molt per sobre de la mitjana dels països de la zona. Aquest país, que en aquest cas és el Japó, arriba un moment de la seva industrialització que passa a produir béns de gran valor afegit, i decideix deixar de produir aquells béns amb menys valor o més intensius en mà d'obra. En aquest moment, decideix passar part de la producció a altres països que el segueixen, i amb nivells d'industrialització més baixos i, per tant, amb costos de producció més minsos. Finalment, el creixement econòmic d'aquest segon grup de països i la transferència de tecnologia que en fa el país més avançat, els permet iniciar un procés de deslocalització de les seves indústries a països amb costos de producció més baixos, tal com ho va iniciar en un primer lloc l'economia més desenvolupada, en el nostre model el Japó.

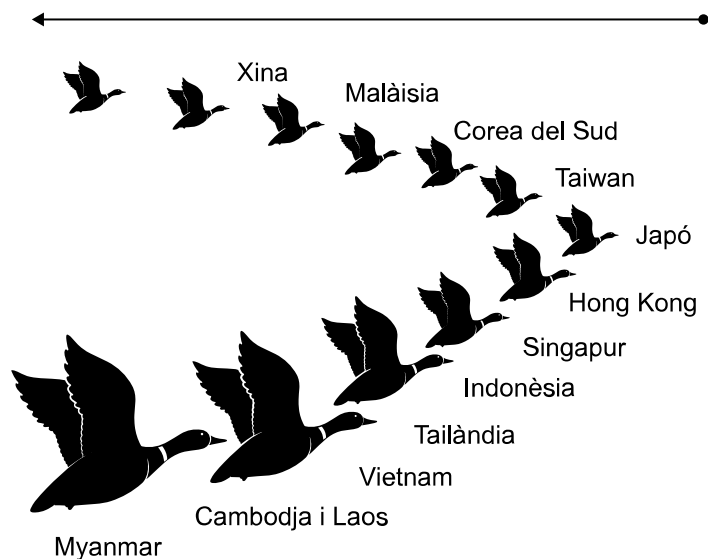
Model de les oques salvatges

Si busquem un símil amb el vol de les oques, al darrere d'aquesta primera oca –representada en el model pel Japó– es van anar situant altres països menys desenvolupats –Corea del Sud, Taiwan, Hong Kong, Singapur–, que van adquirint progressivament la tecnologia del país més desenvolupat. Aquests, a la vegada, transfereixen la tecnologia i els coneixements a països encara menys desenvolupats –Tailàndia, Malàisia, Indonèsia–, fins a arribar al final de l'estol, on trobem països amb molt poc desenvolupament econòmic –Laos, Myanmar).

Model de les oques salvatges, per països

60 anys d'Industrialització Asiàtica van començar amb Japó en la dècada de 1950 i conclouran amb Myanmar

Malgrat el retrocés de la **crisi financera asiàtica** de finals dels anys noranta (1997-1998), avui dia aquests països compten amb elevats nivells de vida en termes de PIB per càpita. Alguns països com Indonèsia, Malàisia o Tailàndia van emprendre un camí similar i també van duplicar els seus respectius ingressos per càpita. Aquests països es van beneficiar del desenvolupament japonès: exportaven els seus recursos naturals, rebien les seves inversions i desenvolupaven aquells processos productius que el Japó distribuïa perquè havien deixat de ser rendibles per a la seva desenvolupada economia. Com a resultat, aquests mateixos països van deixar de ser exportadors exclusius de matèries primeres per exportar també productes manufacturats i semimanufacturats.

No obstant això, l'Àsia oriental presenta una doble realitat política que molts estudiosos i observadors han descrit com a «economies calentes, polítiques fredes». Per aquest motiu, i per tal d'obtenir la visió completa de la regió, resulta necessari analitzar els diferents sistemes polítics de la zona. En el següent apartat, exposarem els trets més importants d'aquests sistemes polítics.

3.2.3. Aproximació a l'espai polític de l'Àsia oriental: un laboratori de règims

Per als estudiosos de la política comparada, l'Àsia oriental resulta, sens dubte, un cas únic i atípic d'estudi de règims polítics. En els diferents sistemes polítics de l'Àsia oriental, hi conviuen o han conviscut en els darrers anys diferents formes de govern (parlamentària, presidencialista o semipresidencialista), règims polítics (democràcia, autoritarisme, totalitarisme, estats fallits o juntes militars) i distribucions territorials que van des de la federació fins a l'Estat centralitzat. Així, aquesta heterogeneïtat es manifesta quan observem el go-

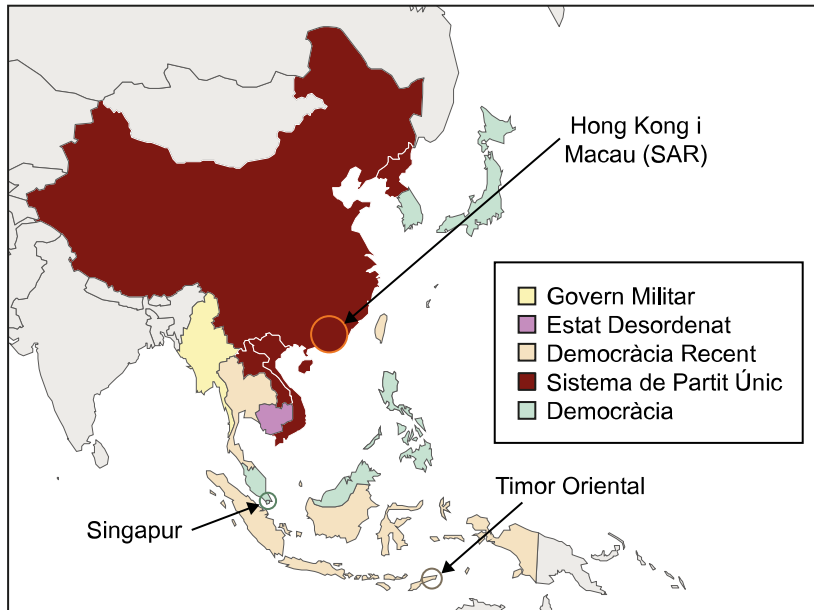
vern xinès unipartidista, el règim totalitari de Corea del Nord, la monarquia parlamentària al Japó, el presidencialisme a Indonèsia, el semipresidencialisme a Corea del Sud, el model federal de Malàisia o l'estat unitari del Vietnam.

Al Sud-est asiàtic, tant a Malàisia com a Singapur, compten amb sistemes polítics en què se celebren eleccions, tot i que en el cas d'aquest darrer, a la pràctica és un sistema de partits unipartidista. Les irregularitats en les eleccions, i el fet que més del 90% dels escons estan en mans del partit oficialista, porta molts analistes a parlar obertament d'un estat autoritari.

Pel que fa a Indonèsia, el seu sistema polític ha passat per diverses fases: després d'una breu experiència amb la democràcia parlamentària a principis dels anys cinquanta, va oscil·lar cap a una direcció autoritària sota la «democràcia guiada» de Sukarno, i des de finals dels anys noranta torna a dirigir-se cap a la democratització. A Myanmar, després d'anys de dictadura sota un règim de junta militar, finalment el 2015 es van celebrar les primeres eleccions democràtiques, i la premi Nobel de la Pau i líder del Partit Nacional per la Democràcia, Aun San Suu Kyi, es va convertir en la primera ministra del país. Mentre que el govern de Brunei és un sultanat absolutista, la República Popular de la Xina, Corea del Nord, el Vietnam i Laos compten amb sistemes polítics autoritaris de tipus comunista.

En alguns països, com en el cas de la monarquia a Tailàndia, o la fins fa poc junta militar de Myanmar, les formes tradicionals de poder han persistit fins i tot després del canvi de règim. En altres casos, com el d'Indonèsia, malgrat existir formalment una democràcia liberal, l'ordre polític segueix sent tradicional (en mans d'una elit política que ha governat el país durant tota la dictadura). Convé explicar que a l'Àsia oriental, a diferència d'Occident, les xarxes o grups socials (en xinès *guanxi*) són clau per a la cultura democràtica del país, ja que tradicionalment els grups de suport han estat la família.

Mapa dels règims polítics de la zona (2015)

Autors com Francis Fukuyama, Ethan Scheinder o T. J. Pempel estan d'acord en el fet que a l'Àsia les democràcies no han acabat de funcionar a causa de la manca de pluralitat política. Per a altres teòrics, com Minxin Pei, les democràcies a l'Àsia oriental sí que funcionen però situen el problema en el fet que es tracta de democràcies eurocèntriques importades a l'Àsia, però sense haver-se adaptat a les característiques de la zona. És més, defensen un tipus de democràcia alternativa a la democràcia liberal occidental.

D'altra banda, a la zona conviuen països que, malgrat haver iniciat transicions democràtiques, no han completat encara aquest procés, com és el cas d'Indonèsia o les Filipines. En altres casos, trobem estats que segons els polítics els podem considerar com a «democràcies defectuoses», ja que es respecten les llibertats civils bàsiques, però en canvi hi ha alguns «defectes», com ara una llibertat d'expressió limitada o poca pluralitat dels mitjans de comunicació, com en el cas de Malàisia o les Filipines. Per últim, hi ha tot un seguit de països que poden considerar-se estats autoritaris on el pluralisme polític no existeix, com a la República Popular de la Xina, o es troba extremadament limitat, com al Singapur.

Bibliografia

Sobre aquests autors, vegeu els articles: Francis Fukuyama, «Patterns of History»; Donald K. Emerson, «Minding the gap between democracy and governance»; i Minxin Pei, «Is CCP Rule fragile o resilient?».

Relació de països, tipus de règim, posició i puntuació

Posició	País	Puntuació	Tipus de règim
21	Corea del Sud	8.00	Democràcia defectuosa
22	Japó	7.99	Democràcia defectuosa
32	Taiwan	7.73	Democràcia defectuosa
41	Índia	7.23	Democràcia defectuosa
42	Timor-Leste	7.19	Democràcia defectuosa
52	Malàisia	6.88	Democràcia defectuosa
53	Les Filipines	6.71	Democràcia defectuosa
62	Mongòlia	6.50	Democràcia defectuosa
65	Indonèsia	6.39	Democràcia defectuosa
=73	Hong Kong	6.15	Democràcia defectuosa
=106	Tailàndia	4.63	Règim híbrid
112	Pakistan	4.17	Règim híbrid
118	Myanmar	3.83	Règim autoritari
125	Cambodja	3.59	Règim autoritari
130	Xina	3.32	Règim autoritari
139	Vietnam	3.08	Règim autoritari
143	Afganistan	2.97	Règim autoritari
150	Iran	2.45	Règim autoritari
=151	Laos	2.37	Règim autoritari
167	Corea del Nord	1.08	Règim autoritari

Per a molts analistes polítics, aquesta diversitat política permet testar si hi ha o no una **correlació entre desenvolupament i democràcia** a la zona. Per a la major part de politòlegs, si bé ambdós factors s'enforteixen mútuament, la premissa fonamental és que les democràcies creixen més ràpidament que les autocràcies. A més, en el cas de les democràcies, aquest creixement econòmic permet beneficiar la població i consolidar una classe mitjana en auge. Ara bé, aquesta correlació ha estat posada en dubte per alguns autors, com Donald K. Emerson, que assegura que als països del Sud-est asiàtic hi ha un buit entre democràcia i creixement.

A continuació veurem tres dels sistemes polítics que convé entendre abans d'endinsar-nos en el seu estudi com a actors de la zona: el Japó, la República Popular de la Xina i Corea del Sud.

1) El sistema polític japonès

El sistema polític japonès de postguerra segueix un model de democràcia liberal i manté una forma de govern anomenada monarquia parlamentària. Aquest model està explicitat en una Constitució redactada el 1946 però que encara no ha estat reformada, fet que la converteix en una de les constitucions sense reformar més antigues.

Com qualsevol democràcia liberal, el sistema polític japonès està dividit en tres poders: el poder legislatiu, el poder executiu i el poder judicial. Pel que fa al poder legislatiu, aquest al Japó està en mans de la Dieta Nacional, que és, segons la Constitució, el màxim òrgan de poder del país i l'únic amb capacitat legislativa. Aquest model és bicameral i està confirmat per una Cambra de Representants o cambra baixa i una Cambra de Consellers o cambra alta.

D'altra banda, el poder executiu és escollit per la Dieta Nacional, fet que converteix el Japó en una forma de govern de tipus parlamentari i similar al model de Westminster. D'aquesta manera, a l'hora d'escollir el primer ministre, cal aconseguir una majoria absoluta dels escons de la Dieta. Un cop constituït el govern, que al Japó rep el nom de Gabinet, el primer ministre, com a *primus inter pares*, ha d'escollir els seus ministres.

El tercer poder és el poder judicial, i la màxima autoritat judicial és el Tribunal Suprem del Japó, que es compon d'un cap de justícia i catorze jutges associats. El president del Tribunal Suprem és nomenat per l'emperador, per designació del Consell de Ministres, que també nomena els altres catorze jutges. Els jutges són vitalicis o fins a la seva jubilació i només podran ser destituïts per judici polític públic.

La Dieta Nacional

Per últim i no menys important, cal destacar que la Constitució estableix en el seu capítol 1 que l'emperador és una figura simbòlica i representa la unitat del poble japonès. Malgrat que les autoritats nord-americanes que van redactar la Constitució després de la Segona Guerra Mundial van evitar en tot moment

utilitzar la paraula Cap d'Estat, a la pràctica aquest exerceix les mateixes funcions simbòliques i cerimonials que aquelles que exerceixen altres monarquies constitucionals.

En l'actualitat, el Japó és un país democràtic, però el seu sistema polític reflecteix un altre tipus de democràcia diferent de la dels Estats Units i molts dels països d'Europa occidental. La característica més important ha estat el predomini d'un únic partit, el Partit Demòcrata Liberal, que s'ha mantingut en el poder gairebé des de fa més de seixanta anys.

2) Sistema polític de la República Popular de la Xina

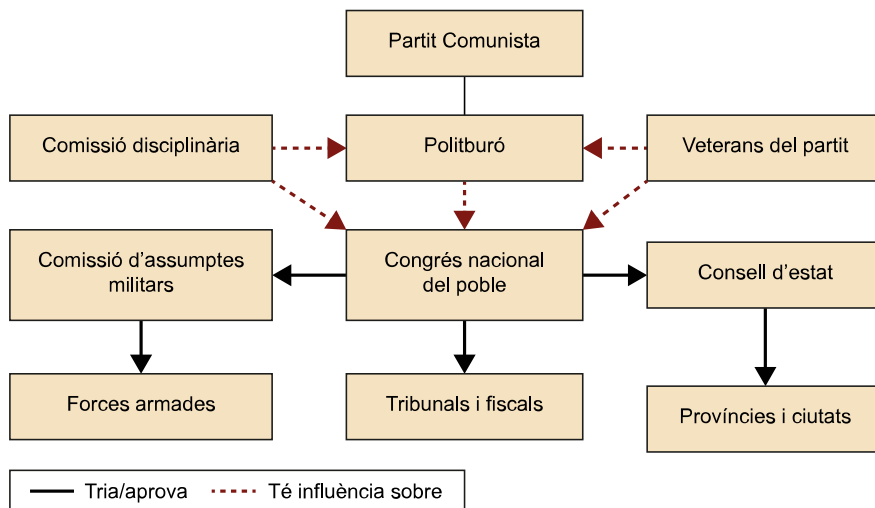
Pel que fa a la política xinesa actual, troba el seu origen en les «quatre modernitzacions» impulsades per Deng Xiaoping que, com hem vist, van situar la modernització econòmica com a principal prioritat i va permetre l'obertura econòmica del país. La resta de líders, Jiang Zemin, Hu Jintao i actualment Xi Jinping no només han continuat les directrius traçades per Deng, sinó que estan transformant el país per esdevenir una potència global. Aquest ràpid ascens de la Xina com a poder regional i global ha comportat repercussions en la distribució del poder, alhora que ha contribuït a donar forma a les dinàmiques de confrontació estratègica que caracteritzen les seves relacions amb els Estats Units i els seus aliats. Aquesta part es desenvoluparà de manera més extensa al següent mòdul.

El sistema polític xinès gira entorn de la teoria de la **triple representativitat**, una evolució teòrica aprovada per Jiang Zemin que busca una ruptura amb la ideologia tradicional del partit, i abandona la idea de la lluita de classes.

Una de les mesures més criticades en aplicar aquesta teoria va ser legalitzar la incorporació del sistema capitalista a l'Estat, afavorint així els empresaris privats en el Partit Comunista, cosa que va incrementar la desigualtat social del moment. Davant aquesta situació, hem de parlar d'una política «comunista» o «capitalista»? El terme adequat seria un «socialisme amb característiques xineses».

El sistema polític xinès s'edifica sobre la base de la Constitució aprovada el 1982 i en què s'estableix que formalment la Xina està dividida en tres poders: el poder executiu (el Consell d'Estat), el legislatiu (l'Assemblea Popular) i el judicial. A més, en el marc d'aquest esquema institucional, la Constitució fa especial menció a l'Exèrcit Popular d'Alliberament, que és el nom històric que rep l'armada xinesa. Així, doncs, cap d'aquests poders està per sobre de la Constitució, i l'Assemblea Popular Nacional i el seu òrgan permanent, el Comitè Permanent de l'Assemblea, supervisen el compliment de la Constitució.

Estructura del sistema polític xinès

Pel que fa a la divisió administrativa de la República, encara que la Constitució insisteix en el centralisme com un principi bàsic del país (i no posseeix les característiques d'un estat federal), les dimensions geogràfiques i demogràfiques requereixen una descentralització administrativa. En l'estructura de descentralització territorial hi ha sis nivells de govern amb el govern central al cim de la piràmide. Beijing controla un total de vint-i-tres províncies i cinc regions autònomes (Mongòlia interior, Xinjiang, Guangxi, Ningxia i el Tibet).

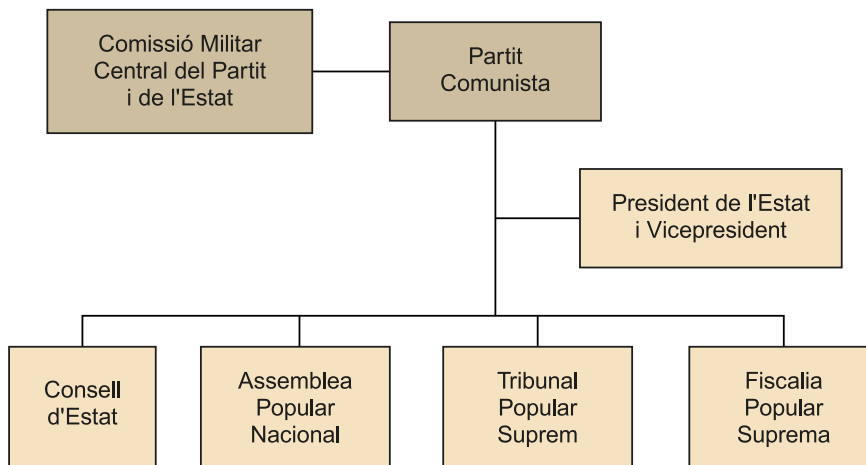
La mateixa Constitució adverteix sobre quin actor posseeix el poder en el sistema polític: el Partit Comunista Xinès. A la Carta Magna, el partit és definit com l'«avantguarda» de la classe treballadora i del poble i la nació xinesa. Aquest concepte fa referència a la legitimitat que posseeix el PCC per prendre el timó del país atorgant-se el paper capdavanter de les classes populars. Per tant, segons la Constitució és legítim que el partit controli totes les institucions de l'Estat.

En un mateix sentit, l'article 1 de la Constitució estableix que la Xina és un estat socialista sota la «dictadura democràtica» popular dirigida per la classe obrera i basada en l'aliança de treballadors i camperols. El partit compta amb una estructura jerarquitzada, en la qual tota la piràmide del sistema opera segons les directrius i decisions que marca el Comitè Central d'aquest. Per al Partit Comunista, el concepte de «dictadura democràtica» es reforça amb el de «centralisme democràtic», una expressió formulada per Lenin que explica la presa de decisions en el si de l'Estat-Partit.

Segons aquest principi, en primer lloc, es delibera entre els membres d'un òrgan un determinat tema. Seguidament, es posen en comú les diferents opinions i visions, de vegades contraposades, sobre el tema per, finalment, prendre una decisió consensuada. Un cop s'ha pres la decisió, tots els individus han d'acatar-la i estan subordinats a les mesures preses pel partit.

En conseqüència, el «centralisme democràtic» és el principi fonamental del sistema polític de la Xina i el principi organitzatiu que regeix qualsevol òrgan tant del partit com de l'Estat. Tot això ens porta a fer una primera asseveració i plantejar un interrogant: encara que formalment la República Popular de la Xina té totes les característiques d'una república federal unicameral, és en realitat el PCC qui administra, dirigeix i controla tots els ressorts de poder del país.

L'estructura política xinesa

Font: BBC

3) El sistema polític de la República de Corea

L'any 1948 es van establir dos governs diferenciats a la península de Corea: la República Popular Democràtica de Corea, de caràcter comunista, i la Primera República de Corea, que va afirmar-se com a govern legítim de tota Corea. Entre els anys 1950 i 1953 va tenir lloc la guerra de Corea, que, com veurem amb més detall al pròxim mòdul, va concloure amb la mateixa divisió política i territorial que es va establir prèviament. Els dos governs diferenciats, finalment, es van anomenar Corea del Nord i Corea del Sud. En el cas de Corea del Sud, el país estarà marcat per períodes de govern autocràtics (com la dictadura de Syngman Rhee o del general Park) amb períodes democràtics (a partir dels jocs olímpics de Seül, el 1988). Pel que fa a Corea del Nord, la continuïtat política a la família de Kim serà la característica principal d'un sistema comunis-

Bibliografia

Per una lectura més detallada, vegeu l'article següent: Lluç López (2017). «El sistema polític de la República Popular de China: funcionamiento del modelo de Estado-Partido». A: *Viaje al Centro. El XIX Congreso del Partido Comunista Chino*. Edicions Bellaterra.

ta autoritari únic en el món per ser de tipus hereditari. Des de la creació de la República, s'han succeït només tres presidents: Kim il-Sung, el seu fill Kim Jong-il, i el net, Kim Jong-Un.

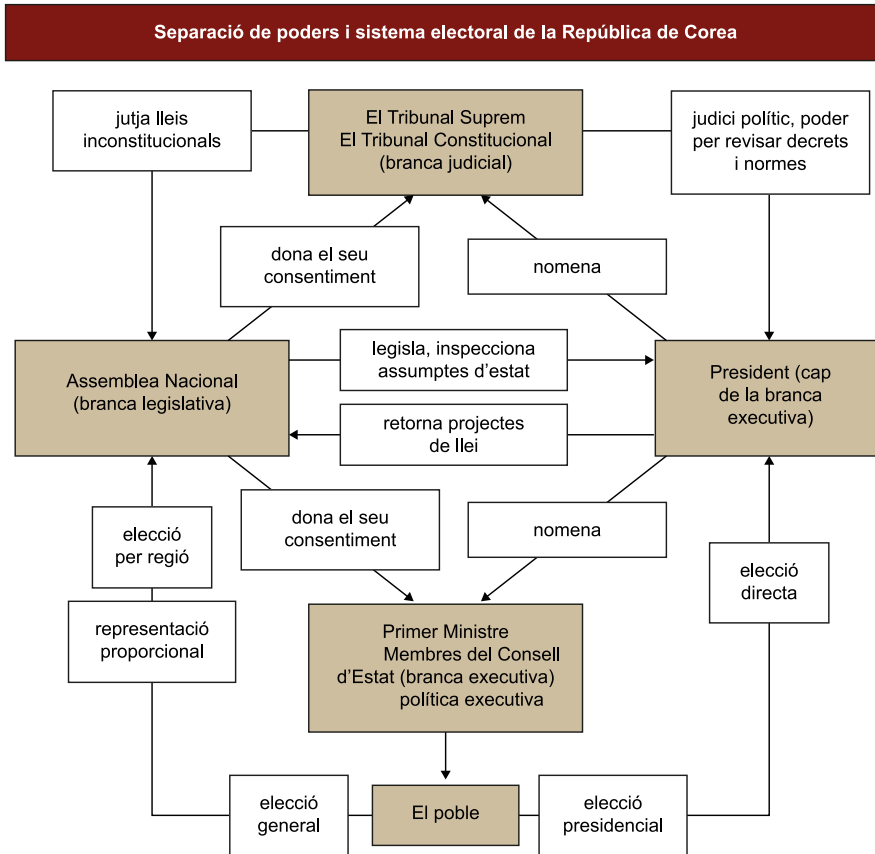
Fotografia dels tres presidents nord-coreans: d'esquerra a dreta, Kim Jong-Un, Kim Jong-il, Kim il-Sung

El sistema polític de Corea del Sud es defineix com una república democràtica representativa semipresidencialista i unicameral, en la qual el president és el cap d'Estat, i d'un sistema multipartidista. El president és elegit per votació directa per a un mandat de cinc anys, i és a més comandant en cap de les forces armades. El poder executiu és coexercit pel govern i el seu primer ministre (fet que el converteix en un sistema semipresidencialista, i no presidencialista com s'acostuma a indicar), i la funció del poder legislatiu, que recau en mans de l'Assemblea Nacional. El poder judicial és independent de l'executiu i el legislatiu i està format per un Tribunal Suprem, uns tribunals d'apel·lació i un Tribunal Constitucional, que a més dirimeix les qüestions relacionades amb el procés de destitució del president, o *impeachment*.

Des de 1948, la Constitució s'ha revisat cinc cops, i cadascuna d'aquestes revisions ha significat una nova república. L'actual Sisena República va començar amb la darrera gran revisió constitucional de l'any 1987. La Primera República de Syngman Rhee, tot i ser democràtica al seu inici, es va tornar cada cop més autocràtica, fins al seu col·lapse el 1960. La Segona República va ser fortament democràtica, però va ser enderrocada en menys d'un any i substituïda per un règim militar autocràtic. La tercera, la quarta i la cinquena repúbliques van ser nominalment democràtiques, però es considera que són la continuació del govern militar. Amb la Sisena República, el país s'ha estabilitzat gradualment cap a una democràcia liberal.

Esquema del sistema polític de Corea del Sud

Exercicis d'autoavaluació

1. La crítica universalista als estudis d'àrea es basa a afirmar que...

- a) els estudis d'àrea són una disciplina diferent de la ciència política/les relacions internacionals.
- b) la teoria de les relacions internacionals és aplicable a qualsevol àrea geogràfica.
- c) les diferents àrees geogràfiques tenen característiques genuïnes que obliguen a fer una diferenciació teòrica quan estudiem aquestes àrees.
- d) el coneixement occidental tradicionalment ha dominat i menysprea el desenvolupament intel·lectual no-occidental.

2. Els autors que defensen els estudis d'àrea justifiquen que no es busquin teories universals de la següent manera, atès que

- a) cada regió té unes característiques especials que requereixen marcs analítics concrets.
- b) els acadèmics no-occidentals tenen una formació diferenciada dels acadèmics d'Amèrica i Europa.
- c) els dirigents polítics de cada regió no es troben influenciats per les decisions preses en altres regions.
- d) totes les regions tenen característiques semblants entre elles.

3. La idea de «relacions internacionals globals» d'Acharya i Buzan és una proposta que...

- a) fomenta un canvi radical sobre com cal entendre la disciplina de les relacions internacionals.
- b) defensa que la disciplina hauria de centrar-se únicament a entendre les particularitats de cada subsistema.
- c) preveu construir una disciplina en la qual no tingui sentit parlar d'Occident i Orient.
- d) pretén incorporar autors i estudis no-occidentals en una disciplina que està copsada majoritàriament per aportacions occidentals.

4. El realisme moral de Yan Xueton es diferencia del sistema westfalià en el fet que aquest últim:

- a) considera que els estats no són iguals entre ells, mentre que el realisme moral els considera iguals.
- b) considera que tots els estats es regeixen pel mateix conjunt de normes i responsabilitats, mentre que el realisme moral els diferencia segons el rol jeràrquic de cada estat.
- c) entén el sistema internacional com a jeràrquic, mentre que el realisme moral el considera anàrquic.
- d) diferencia els països segons els seus recursos i població, mentre que el realisme moral els diferencia també segons la seva mida i les seves capacitats.

5. Quina de les següents afirmacions és una característica fonamental de la relacionalitat constructivista de Qin Yaqing?

- a) La governança es basa en la negociació entre els membres de la comunitat internacional.
- b) La bona governança es basa en la confiança en les relacions i en el compliment de les normes i regles.
- c) La governança ha de poder ajustar-se als canvis en el sistema internacional.
- d) Totes les anteriors són certes.

6. Quant als grans debats de la disciplina, al Japó...

- a) Hi van ocórrer tots quatre grans debats de manera similar que succeïa a Occident.
- b) Tots els grans debats de la disciplina han estat completament diferents que a Occident.
- c) Trobem similituds amb Occident en el primer, el tercer i el quart gran debat de la disciplina, però no coincideixen en el temps ni en l'eix temàtic.
- d) El gran debat sobre quina metodologia havien de seguir els autors de les relacions internacionals és el que ha ocupat més atenció.

7. Quina de les següents afirmacions és la més adient per identificar els països que s'inclouen en la denominació «Àsia Oriental»?

- a) Aquells països que formen part de la subregió del Sud-est asiàtic.
- b) Aquells països que formen part de la subregió del Nord-est asiàtic.
- c) Aquells països que formen part tant de la subregió del Nord-est asiàtic, com de la subregió del Sud-est asiàtic.
- d) Depenent de l'autor, l'Àsia Oriental pot incloure únicament els països de la subregió del Nord-est asiàtic com els països de les dues subregions: el Nord-est i el Sud-est asiàtic.

8. La diversitat ètnica als països d'Àsia Oriental ha donat lloc a nombrosos conflictes interns. Quin dels següents assumptes **no** és origen dels conflictes interns a l'Àsia Oriental?

- a) Cultura política.
- b) Nacionalisme.
- c) Religió.
- d) Etnicitat.

9. Quina de les següents afirmacions **no** és un exemple dels trets historicoculturals comuns a l'Àsia Oriental:

- a) La zona té un passat colonial comú.
- b) El pensament confucianista està present en la cultura, la religió i la filosofia dels països de la zona.
- c) El japonès, el xinès, el coreà i el vietnamita formen part de la família lingüística.
- d) Totes les respostes anteriors són incorrectes.

10. Respecte a les característiques dels països asiàtics, podem dir que...

- a) En països com Indonèsia o la Xina hi trobem una gran varietat lingüística.
- b) Països com Corea del Sud, la Xina o Tailàndia són molt homogenis des del punt de vista ètnic.
- c) Països com Tailàndia, Indonèsia i Vietnam són majoritàriament budistes.
- d) Cap de les respostes anteriors és certa.

11. El sistema econòmic xinès és un sistema econòmic...

- a) comunista com el dels països occidentals.
- b) comunista amb característiques pròpies.
- c) capitalista com el dels països occidentals.
- d) capitalista amb característiques pròpies.

12. A part d'augmentar la qualitat, la capacitat d'innovació i el valor tecnològic dels productes xinesos, quin altre objectiu persegueix la política econòmica de Xi Jinping?

- a) Reduir el rol de les exportacions en la riquesa nacional i reduir el consum intern.
- b) Reduir el rol de les exportacions en la riquesa nacional i augmentar el consum intern.
- c) Augmentar el rol de les exportacions en la riquesa nacional i augmentar el consum intern.
- d) Augmentar el rol de les exportacions en la riquesa nacional i reduir el consum intern.

13. Quins dels següents **no** és un dels problemes econòmics que al Japó encara perduren de la crisi dels anys noranta?

- a) Un alt endeutament públic.
- b) Una alta inflació.
- c) Un consum intern dèbil.
- d) Un lent creixement econòmic.

14. Els *chaebol* **no** es caracteritzen per...

- a) L'estreta col·laboració que han tingut amb el govern coreà.
- b) Estar controlats per una família.

- c) Estar organitzats al voltant d'una entitat financera.
- d) Cap de les anteriors respostes.

15. A la taula de la pàgina 45 del mòdul 1 s'hi mostra el creixement econòmic dels «Quatre Dracs». Quin dels «Quatre Dracs» va experimentar un major creixement anual mitjà del PIB entre 2000 i 2010?

- a) Singapur, amb una valorització anual mitjana del 90,8 %.
- b) Corea del Sud, amb una valorització anual mitjana del 100,5 %.
- c) Singapur, amb un augment anual mitjà del 5,6 %.
- d) Singapur, amb un augment anual mitjà del 14,5 %.

16. Definim el model de «vol de les oques salvatges» com...

- a) Un model de desenvolupament dels països basat en l'especialització comercial segons els avantatges relatius de cada país.
- b) Un model de desenvolupament dels països basat en l'especialització comercial segons els avantatges absoluts de cada país.
- c) Un model de desenvolupament dels països basat en la transferència tecnològica per a la confecció de productes menys intensius en coneixement a països amb costos de producció més baixos.
- d) Un model de desenvolupament dels països basat en l'especialització industrial, però sense transferència tecnològica entre països al llarg del temps.

17. En relació amb els poders de l'Estat japonès, podem dir que...

- a) El màxim representant del poder legislatiu és el Tribunal Suprem.
- b) El màxim representant del poder executiu és la Dieta (Parlament)
- c) El màxim representant del poder judicial és el Tribunal Suprem.
- d) El màxim representant del poder legislatiu és el Gabinet.

18. El «centralisme democràtic» es refereix al fet que...

- a) la Xina està dirigida per una classe obrera basada en l'aliança de treballadors i camperols.
- b) quan algun òrgan pren una decisió, tots els seus membres l'ha d'acatar.
- c) el Partit Comunista ha de tenir una estructura jerarquitzada.
- d) Totes les anteriors són certes.

19. A Corea del Sud, el poder executiu l'exerceix...

- a) El govern.
- b) L'Assemblea Nacional.
- c) El primer ministre.
- d) Alhora el govern i el president.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. b

2. a

3. d

4. b

5. d

6. c

7. d

8. a

9. c

10. a

11. d

12. b

13. b

14. c

15. c

16. c

17. c

18. b

19. d

Bibliografia

Acharya, Amitav; Buzan, Barry (2017). «Why is there Non-Western International Relations Theory? Ten years on». A: T. V. Paul (ed.), *International Relations of the Asia Pacific* (pàg. 183-209). Cambridge: Cambridge University Press.

Arenal, Celestino del; Sanahuja, José Antonio (eds.) (2015). *Teorías de las RRII*, Madrid: Tecnos.

Baylis, John; Smith, Steve; Owens, Patricia (eds.). (2020). *The globalization of world politics: an introduction to international relations*. Oxford: Oxford University Press.

Buzan, Barry; Little, Richard (2000). *International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations*. Oxford: Oxford University Press.

Connors, M. K.; Davison, R.; Dosch, J. (2004). *The new global politics of the Asia-Pacific*. Londres/Nova New York: RoutledgeCurzon.

Emerson, Donald. K. (2012). «Minding the gap between democracy and governance». *Journal of Democracy* (vol. 23, núm. 2).

Fukuyama, Francis (2012). «Patterns of History». *Journal of Democracy* (vol. 23, núm. 1).

Huang, Xiaoming (2009). «The state and the economy». A: *Politics in Pacific Asia. An Introduction*. Nova York: Palgrave.

Huang, X.; Young, J. (2016). *Politics in Pacific Asia: an introduction*. Nova York: Palgrave.

Huntington, Samuel P. (1998). «El choque de las civilizaciones y la reconfiguración del orden mundial». *Cuadernos de estrategia* (núm. 99, pàg. 239-248).

Inoguchi, Takashi (1989). «The Study of International Relations in Japan». A: *The Study of International Relations: The State of the Art*, Dyer, Hugh and Managasarain, Leon (pàg. 257-264). Londres: Macmillan.

Inoguchi, Takashi (2007). «Are there any theories of international relations in Japan?». *International Relations of the Asia-Pacific* (vol. 7, núm. 3).

Kymlicka, W.; He, B. (eds.) (2005). *Multiculturalism in Asia*. Oxford: Oxford University Press on Demand.

Lee, R., Mason, A.; Miller, T. (2000). «Life cycle saving and the demographic transition in East Asia». *Population and Development Review* (núm. 26).

López, Lluc (2017). «El sistema político de la República Popular de China: funcionamiento del modelo de Estado-Partido». A: *Viaje al Centro. El XIX Congreso del Partido Comunista Chino*. Edicions Bellaterra.

López i Vidal, Lluc; González-Pujol, Ivan; Pérez-Mena, Ferran (2019). «Las contribuciones de la Academia china y japonesa en la teoría de las relaciones internacionales. Más allá del dominio occidental». *Revista UNISCI* (núm. 51, pàg. 331-366).

Pei, Minxin (2012). «Is CCP Rule fragile o resilient?». *Journal of Democracy* (vol. 23, núm. 1).

Said, Edward W. (1993). *Culture and Imperialism*. Nova York: Alfred A. Knopf.

Sanz, Marta (2018). «El papel de la academia de las relaciones internacionales: ¿Teoría autóctona o convergencia de discursos?». *Recercat*.

Tickner, Arlene B.; Wæver, Ole (eds.) (2009). *International Relations Scholarship around the World*. Nova York: Routledge

Tickner, Arlene B.; Blaney, (eds.) David L. (2012). *Thinking international relations differently*. Londres/Nova York: Routledge.

Yaqing, Qin (2007). «Why is there no Chinese international relations theory?». *International Relations of the Asia-Pacific* (vol. 7, núm. 3).

